ARCHAEOLOGIA VIVA

Radu HARHOIU & Daniel GORA

Aurul migrațiilor
Das Gold der Völkerwanderungszeit

Editura Enciclopedică

Aurul migrațiilor / Das Gold der Völkerwanderungszeit

Digitized by Isaurius

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE „VASILE PÂRVAN“

A R C H A E O L O G I A V I V A

Colecție îngrijită de / Herausgeber der Reihe: Prof. Dr. PETRE ALEXANDRESCU

Editată cu sprijinul Ministerului Culturii
Herausgegeben mit finanzieller Unterstützung des Kulturministeriums

ISBN: 973-45-0335-9

RADU HARHOIU • DANIEL GORA

Aurul migrațiilor / Das Gold der Völkerwanderungszeit

Piese de podoabă și de port din secolul al V-lea din Muzeul de Istorie Națională a României / Pretiosen des 5. Jahrhunderts aus dem Nationalmuseum für Geschichte Rumäniens

Editura Enciclopedică
București, 2000

CUPRINS / INHALTSVERZEICHNIS

Cuvânt înainte ✧ 7

Vorwort ✧ **8**

Strălucirea stepei / Der Glanz der Steppe ✧ **9**

Regii gepizilor / Die Könige der Gepiden ✧ **33**

Bibliografie / Literatur ✧ **65**

Dicționar de termeni de specialitate ✧ **67**

The Gold of the Migration Period (Abstract) ✧ **71**

CUVÂNT ÎNAINTE

Cuvântul arheologie poate să provoace celui care îl aude mai multe reacții. Una, negativă, de plictiseală pentru chestiuni prăfuite, cu totul inutile, fără relevanță față de tensiunile dramatice ale lumii actuale. Cealaltă, pozitivă, de entuziasm romantic pentru un trecut idealizat, totdeauna încărcat de mister, la care se accede prin aventura cunoașterii. Am dori ca noua colecție, pe care o susține acum Ministerul Culturii sub numele ARCHAELOGIA VIVA să ofere cititorilor sensibili la cel de al doilea înțeles al cuvântului arheologie o serie de publicații privind descoperirile cele mai prestigioase din țară și din afara ei, mereu vii prin fascinația lor. Expuse uneori în afara țării, în muzee din Europa sau din Statele Unite ale Americii, sau chiar în birourile unor arheologi, în colecții private sau în institute de cercetare și universități, asemenea bogății care deschid porțile către lumi de mult dispărute vor fi prezentate de acum înainte în paginile acestei colecții.

Colecția ARCHAELOGIA VIVA este menită să scoată la lumină „viața" acestor descoperiri, în pofida colbului istoriei așternut peste ele. De aceea ne-am adresat unor specialiști reputați din țară și din străinătate să le prezinte. Lor li se alătură de fiecare dată un iscusit fotograf, al cărui rol, tot atât de valoros ca și acela al arheologului, este de a prezenta în planșe — cele mai multe color — piesele respective și detaliile lor semnificative.

Albumele vor fi bilingve, cu texte paralele în limba română și germană, engleză sau franceză, din dorința de a ne adresa unui număr cât mai mare și variat de cititori.

Primul care deschide seria, **Aurul migrațiilor,** semnat de Radu Harhoiu și de Daniel Gora, fotograful Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan" al Academiei Române, este dedicat tezaurelor de aur ale unor regi din perioada migrațiilor, dintre care cel mai cunoscut este „Cloșca cu puii de aur", tezaurul de la Pietroasa, scos întâmplător din pământ de aproape două secole. Acestuia i se alătură altele, nu mai puțin fascinante, descoperite fie cu mai multă vreme în urmă, fie mai aproape de zilele noastre.

Vor urma la scurtă vreme alte volume. Unul consacrat unei misterioase și, în același timp, superbe arte și civilizații — **Cucuteni** — la vremea ei una dintre cele mai strălucite ale Europei epocii neo-eneolitice. Magnificele monumente ale **Ansamblului comemorativ roman de la Adamclisi,** celebru în lumea întreagă, **tezaurele princiare de argint aurit ale geților** din secolele IV–III î.Hr., unele din ele recent descoperite de o parte și de alta a Dunării.

Sperăm să încântăm mintea și ochiul cititorilor cu asemenea inestimabile, dar adesea atât de puțin cunoscute bogății.

PETRE ALEXANDRESCU

VORWORT

Das Wort Archäologie kann verschiedene Reaktionen auslösen. Eine negative, des Verdrusses für verstaubte, vollkommen unnützliche Sachen, ohne Relevanz im Bezug zu den dramatischen Spannungen der heutigen Welt. Eine positive, erfüllt von romantischem Enthusiasmus für eine idealisierte, permanent geheimnisvolle Vergangenheit. Wir möchten wünschen, daß die neue, vom Kulturministerium unterstützte Reihe, die ARCHAEOLOGIA VIVA, den für den zweiten Sinn des Wortes Archäologie empfindlichen Lesern, die Welt der prachtvollen, ständig lebendigen Funde der Vergangenheit zugänglich zu machen. Ausgestellt in In- oder Auslandsmuseen aus Europa oder sogar aus den Vereinigten Staaten von Amerika, aber auch in den Arbeitszimmern der Archäologen, in privaten Sammlungen oder in Forschungsinstituten oder Universitäten liegend, sollen solche Reichtümer, eigentlich Wegeöffner zu längst verschwundenen Welten, in den Seiten dieser Serie vorgestellt werden.

Sinn der Reihe ARCHAEOLOGIA VIVA soll Funde dieser Art zum „Leben" zu erwecken sein und das trotz des über sie liegenden Staubes der Vergangenheit. Um sie vorzustellen wurden deshalb angesehene Fachleute aus dem In- und Ausland herangezogen. Ihnen gesellt sich jedesmal ein gewandter Photograph, dessen, dem Archäologen ebenwertigen Aufgabe in der Darstellung der Funde und ihrer sinnvollen Details auf meist farbigen Tafeln liegt.

Die Albums werden zweisprachig sein, mit parallelen, in rumänischer und deutscher, englischer oder französischer Sprache verfaßten Texten und das aus dem Wunsch, die Pretiosen einem breiten Publikum zugänglich zu machen.

Das erste Album der Serie, **Das Gold der Völkerwanderungszeit,** von Radu Harhoiu und Daniel Gora, der Photograph des Instituts für Archäologie „Vasile Pârvan" der Rumänischen Akademie, ist frühvölkerwanderungszeitlichen königlichen Schatz- und Grabfunden aus Rumänien gewidmet, unter denen der, vor mehr als zwei Jahrhunderte geborgene Schatzfund von Pietroasa — „Die Glucke mit den goldenen Kücken" — besonders hervortritt. Ihm gesellen sich auch andere, nicht minder faszinierende, vor mehr oder weniger langer Zeit geborgene Funde.

In kurzer Zeit werden noch andere Albums folgen. Eines wird einer der geheimnisvollsten und zugleich prächtigsten Kunst und Zivilisation des neo-eneolithischen Europas, **die Cucuteni-Kultur** gewidmet sein. Es werden die, in der ganzen Welt berühmten, beeindruckenden Denkmäler des **Ensembles des römischen Ehrendenkmals von Adamclisi**, die rechts und links der Donau teilweise unlängst geborgenen **fürstlichen silbervergoldeten Schatzfunde der Geten** des 4.–3. Jahrhunderts v. Chr. folgen.

Wir hoffen das Denken und das Auge der Leser mit solch unschätzbaren aber sehr oft unbekannten Reichtümern ergötzen zu können.

PETRE ALEXANDRESCU

STRĂLUCIREA STEPEI

✣

DER GLANZ DER STEPPE

La 17 februarie 364 Iovian a murit la Dadastana, după care la 26 februarie a fost proclamat la Niceea împărat Valentinianus, iar la 28 martie fratele său Valens a fost ridicat la Constantinopol la rangul de al doilea augustus.

Începând cu domnia lui Valens se poate observa în lumea gotică tendința de a organiza mari expediții. În conflictul dintre Valens și pretendentul Procopius, goții, pretextând alianța mai veche cu împăratul Constantin, s-au aflat de partea celui din urmă. După înlăturarea sa, Valens s-a decis să întreprindă o expediție de pedepsire împotriva goților (Ammianus Marcellinus XXVII, 5, 1), care a durat până la urmă trei ani și s-a transformat într-un adevărat război (367–369). Tratatul de pace s-a încheiat pe un vas în mijlocul Dunării și a fost semnat de Valens pentru romani și de Athanarich, „iudex potentissimus" (Themistios X, 133–140) pentru goți. Dunărea a fost recunoscută ca graniță, subsidiile oprite iar relațiile comerciale limitate numai la două târguri. Începând din acest moment goții, împreună cu teritoriul locuit de ei, au fost considerați în afara Imperiului, în totală contradicție cu perioada domniei lui Constantin, când teritoriile nord-dunărene erau privite ca aparținând Imperiului (Iulian, Impărații, 24).

Neliniștile din lumea tervingă (vizigotă) nord-dunăreană au fost influențate mai ales de evenimentele din cea de a doua jumătate a secolului al IV-lea din regiunile nord-pontice, determinate de apariția hunilor. Regele greutung (ostrogot) Ermanarich s-a sinucis. Urmașul său Vithimir, care a încercat zadarnic să se opună,

Am 17. Februar 364 starb Iovian in Dadastana, worauf hin Valentinianus am 26. Februar in Nikäa zum Kaiser ausgerufen wurde. Am 28. März wurde in Constantinopel sein Bruder Valens zum zweiten Augustus proklamiert.

Beginnend mit der Regierungszeit des Valens ist in der gotischen Welt die Tendenz zur Organisation großangelegter Expeditionen zu beobachten. In dem Konflikt zwischen Valens und dem Prätendenten Procopius standen die Goten, die sich auf den Vertrag mit Constantinus beriefen, auf der Seite des Letzteren. Nach dessen Beseitigung (Mai 366) entschloß sich Valens, einen Straffeldzug gegen die Goten zu unternehmen (Ammianus Marcellinus XXVII, 5, 1) der bis zu seinem Ende, drei Jahre andauerte und sich in einem ausgedehnten Krieg verwandelte (367–369). Der Friedensvertrag wurde auf einem Schiff in der Donaumitte von Valens — für die Römer — und von Athanarich, dem „iudex pontentissimus" (Themistios X, 133–140) — für die Goten — unterzeichnet. Die Donau wurde als Grenze anerkannt, die Subsidien wurden eingestellt und die Handelsbeziehungen auf nur zwei Märkte beschränkt. Von nun an wurden die Goten und somit auch das von ihnen bewohnte Gebiet als außerhalb des Reiches liegend betrachtet, ganz im Unterschied zur constantinischen Zeit, als die nördlich der Donau gelegenen Gebiete als reichsangehörig angesehen wurden (Iulian, die Kaiser, 24).

Die Unruhen in der norddonauländischen, terwingischen (westgotischen) Welt waren wahrscheinlich nicht unwesentlich durch die Geschehnisse im nordpontischen Gebiet in der zweiten Hälfte des 4. Jahrhunderts beeinflußt, das vom Erscheinen der Hunnen geprägt ist. Der Greuthungenanführer Ermanarich beging Selbstmord. Sein Nachfolger Vithimir, der sich mit hunnischen Völkerschaften — den Hunnen vor

prin alianțe cu diferite populații, printre care și unele de origine hunică — hunii de dinainte de huni — coaliției polietnice conduse de huni, a căzut în luptă. În numele urmașului său nevârstnic Viderich, au domnit ostrogotul Alatheus și aliatul său alan, Saphrax. Cei doi au condus confederația astfel născută, formată din ostrogoți, alani-iranieni și huni nemulțumiți, în Imperiul roman (Ammianus Marcellinus XXXI). Cei mai mulți greutungi și alani au fost nevoiți, împreună cu alte populații, să recunoască suzeranitatea hunică, iar Regatul bosporan a fost distrus.

Athanarich, după o încercare de rezistență lipsită de succes undeva pe Nistru, s-a retras între Siret și Prut, unde a ridicat un mare val de pământ. Se pare că atunci cea mai mare parte a vizigoților se despărțise deja de Athanarich. În anul 376 a avut loc trecerea Dunării, care s-a dovedit plină de consecințe grave pentru Imperiu. Consecvent atitudinii sale antiromane, Athanarich s-a retras în Caucaland (Ammianus Marcellinus XXXI, 4, 13) o regiune din SE Transilvaniei sau de pe ambele versante ale Carpaților. Trecerea Dunării de către vizigoți a însemnat un fenomen fără precedent în istoria Imperiului. Atunci a fost așezată pentru prima dată o populație germanică cu statut de federați în cadrul Imperiului. În iarna lui 380/81 a trecut și Athanarich Dunărea, probabil ca urmare a unei conjurații izbucnită între goți (Zosimos IV, 34, 4). Însoțit de puțini fideli, el a fost primit cu cele mai mari onoruri.

A început astfel marea migrație a goților către vest, care pentru vizigoți s-a încheiat prin întemeierea regatului tolosan în sudul Franței și în Spania (418), iar pentru ostrogoți prin înfrângerea skirului Odoakru și proclamarea regatului ostrogot al Italiei (493).

den Hunnen — verbündet hatte, versuchte vergeblich den Sturm der von den Hunnen angeführten, ethnisch buntgemischten Konföderation aufzuhalten. Er fiel im Kampf. Ihm folgte der unmündige Viderich, an dessen Stelle der Greuthunge Alatheus und sein alanischer Verbündete Saphrax regierten, welche die so entstandene drei „Völker-Konföderation", gebildet aus Ostgoten, iranischen Alanen und unzufriedenen Hunnen, schließlich ins Römerreich führten (Ammianus Marcellinus XXXI). Die meisten Greuthungen und Alanen mußten — zusammen mit anderen Völkerschaften — die hunnische Oberhoheit anerkennen. Das bosporanische Königreich wurde verwüstet und niedergeschlagen.

Athanarich hatte sich — nach dem vergeblichen Versuch irgendwo am Dnjestr Widerstand zu leisten — zwischen dem Sereth und Prut zurückgezogen, wo er einen großen Erdwall errichten ließ. Zu dieser Zeit scheint sich bereits die große Masse der Westgoten von Athanarich getrennt zu haben. Im Jahre 376 fand der Donauübergang statt, der außerordentlich folgenreich für das Imperium wurde. Konsequent in seiner antirömischen Haltung hat sich Athanarich ins Caucaland zurückgezogen (Ammianus Marcellinus XXXI, 4, 13), wahrscheinlich in ein in der Südostecke Siebenbürgens oder an beiden Seiten der Karpaten gelegenes Gebiet. Der Donauübergang der Westgoten war ein Vorgang der einzigartig in der bisherigen Geschichte des Imperiums war. Erstmals wurde ein größeres germanisches Volk mit Foederatenstatus innerhalb der Reichsgrenzen angesiedelt. Im Winter 380/81 setzte auch Athanarich zusammen mit seiner Gefolgschaft, wahrscheinlich als Folge einer unter den Goten ausgebrochenen Verschwörung (Zosimos IV, 34, 4), in das Reich über. Gefolgt von wenigen Getreuen wurde er mit den größten Ehren empfangen.

Es fing somit die große gotische Westwanderung an, die für die Westsgoten mit der Gründung des tolosanischen Königreiches in Südfrankreich und in Spanien (418) und für die Ostgoten mit dem Sieg über den Skiren Odoaker und die Ausrufung des ostgotischen Königreiches in Italien (493) ihr Ende gefunden hatte.

Ca urmare nemijlocită a marilor deplasări etnice de la sfârșitul secolului al IV-lea, așezările din nordul Dunării își încetează existența, iar în necropole se întrerupe depunerea defuncților. Este un fenomen care se resimte în întreaga arie de locuire gotică, de la Nipru și până la Olt, cu ecouri puternice și în Transilvania.

Deosebit de sugestiv pentru ilustrarea noii constelații politice de la Dunărea inferioară de la începutul secolului al V-lea, este „episodul Gainas". La încercarea sa de a trece la nord de Dunăre, în urma înfrângerii conjurației organizate de el la Constantinopol, Gainas a fost prins de conducătorul hun Uldis și omorât, iar capul său a fost trimis la Constantinopol (Zosimos V, 21–22). Puterea mereu crescândă a hunilor, al cărei centru trebuie localizat la acea dată, undeva în nord-estul Deltei Dunării, a dus la o intensificare a expedițiilor de jaf împotriva Imperiului. Cu prilejul răscoalei vizigoților din anul 395 Peninsula Balcanică, hunii lui Uldis, în concordanță cu expediția de jaf a aripii răsăritene a cavalerilor stepei care pustia Asia Mică, ajungând până la Antiocheia, au atacat din nou granița dunăreană a Imperiului. În iarna anului 404/05 și apoi în anul 408, hunii au pătruns în Imperiu. Teritorii întinse de la sud de fluviu au fost pustiite, fortăreața moesică de la Castra Martis (Cula), situată pe malul drept al Dunării, în dreptul Desei oltene, locul de descoperire a unui cazan hunic, a fost distrusă și probabil tot atunci, au fost incendiate, după cum o reflectă și imaginea circulației monetare, fortărețele romane târzii de pe malul drept al fluviului, de la Sucidava și Hinova.

Cu toate că informațiile izvoarelor scrise sunt foarte sărace pentru deceniile următoare, este foarte probabil că și după ocuparea hunică a bazinul Dunării mijlocii în jurul anului 420, teritoriile de la Dunărea inferioară să fi fost controlate de aceștia. În anul 434, cu prilejul tratativelor de pace dintre huni și Imperiul Roman de Răsărit, în fortăreața dunăreană de la Carsium (Hîrșova, jud. Constanța) au fost înapoiați hunilor fugarii de neam regesc Mama și Atacam (Priscus E. L. 140, 121–122).

Als Folge der großen ethnischen Wanderungen vom Ende des 4. Jhs., wurden nördlich der Donau die Siedlungen verlassen, während in den Gräberfeldern die Bestattung aufhörte, Es ist ein Vorgang der im ganzen Verbreitungsgebiet des gotischen Siedlungsbereiches, vom Dnjepr und bis zum Olt und auch in Siebenbürgen spürbar ist.

Aufschlußreich für die neue politische Situation ist die Gainas-Episode. Bei seinem Versuch sich in das Gebiet nördlich der Donau zurückzuziehen, wurde Gainas gefangengenommen, von Uldis getötet und sein Kopf nach Constantinopel geschickt (Zosimos V, 21–22). Die wachsende Macht des von den Hunnen geführten ethnischen Völkergemisches, dessen Zentrum sich damals wahrscheinlich irgendwo nordöstlich des Donaudeltas befand, hat zu häufigeren Raubzügen gegen das Reich geführt. Anläßlich des Aufstandes der Westgoten im Jahre 395, haben Uldis Hunnen die Reichsgrenze wieder angegriffen, ein Manöver das parallel mit dem kleinasiatischen Raubzug des östlichen Hunnenflügels verlief, in dessen Verlauf die Hunnen bis vor Antiochia erschienen. Im Winter 404/05 und dann im Jahre 408 fielen Hunnen über die Donau kommend in das Reich ein und verwüsteten ausgedehnte Gebiete. Bei dieser Gelegenheit fiel die moesische Festung Castra Martis (heute Kula, gegenüber dem Kesselfundort von Desa gelegen!). Wahrscheinlich zu diesem Zeitpunkt wurden auch, wie dies der Münzspiegel nahelegt, die spätrömischen, auf den linken Donauufer gelegenen Festungen von Sucidava und Hinova niedergebrannt.

Obwohl die schriftlichen Quellen für die Geschichte der nächsten Jahrzehnten an der unteren Donau recht spärlich sind, ist auch nach der pannonischen Landnahme der Hunnen (um 420) an der unteren Donau weiterhin mit einer hunnischen Kontrolle zu rechnen. So erfahren wir anläßlich des Friedens von 434, daß in der Festung Carsus (Carsium, das heutige an der Donau gelegene Hîrșova, Bez. Constanța) die Flüchtlinge königlicher Abstammung Mama und Atacam den Hunnen abgegeben wurden (Priscus E. L. 140, 121–122).

Moartea lui Attila (453) și apoi lupta de la Nedao (454/5) au dus la anihilarea puterii hunice la Dunărea mijlocie și inferioară. Din coaliția antihunică condusă de gepizi, făceau parte heruli, suebi dar și huni nemulțumiți, în timp ce ostrogoții, nemenționați în izvoare, au luptat se pare alături de huni. În cuvinte înaripate a descris Iordanes victoria gepizilor conduși de regele Ardaric (Getica 259).

După spulberarea puterii hunice la Nedao, Ernach, unul din fiii lui Attila, a fost așezat împreună cu suita sa, undeva în Dobrogea de Nord-Est. Probabil după înfrângerea sa în cel de al doilea război huno-(ostro)gotic (463/4–466), s-a retras la Dunărea inferioară și Dengizih, fratele său. La expediția de jaf condusă de acesta în anul 467, Ernach nu a participat. Soarta sa a rămas neconoscută. Doi ani mai târziu, hunii lui Dengizih au suferit o înfrângere definitivă. El însuși a căzut în luptă, iar „capul său a fost trimis la Constantinopol. Aceasta s-a întâmplat în anul 469, când la Constantinopol demnitatea de consul era exercitată de Zeno și Mauricius" (Marcell. chron. ad anno 469). A încetat astfel oricare rol al hunilor la Dunărea inferioară.

Instalarea conglomeratului etnic condus de huni la Dunărea inferioară și mijlocie a determinat schimbări fundamentale în toate compartimentele vieții sociale, economice și politice. Au apărut atunci noi tipuri de așezări, cu locuințe a căror urme nu sunt deocamdată sesizabile. Schimbări majore au avut loc și în cadrul obiceiurilor funerare. În locul depunerii defuncților în necropole organizate, de dimensiuni mari, sunt caracteristice, și aceasta pe un spațiu care se întinde de la Ural și până în bazinul Dunării Mijlocii, mormintele singulare sau grupurile de morminte, cu inventar funerar fastuos, respectiv bogat. Diademe sau colane de aur, fibule și

Attilas Tod (453) und die Schlacht am Nedao (454/5) führten zum Zusammenbruch der hunnischen Macht und Herrschaft. An der von den Gepiden angeführten antihunnischen Koalition nahmen auch Heruler, Sveben und unzufriedene Hunnen teil. Die bei dieser Gelegenheit nicht erwähnten Ostgoten, haben wahrscheinlich an der Seite der Hunnen gekämpft. In beredten Worten schildert Iordanes (Getica 259) den gepidischen Sieg des Königs Ardarich.

Nach dem Zusammenbruch der hunnischen Macht am Nedaofluß wurde einer der Attilasöhne, Ernach, mit seinen Leuten, irgendwo in der Norostdobrudscha angesiedelt. Wahrscheinlich nach der Niederlage im zweiten hunnisch-gotischen Krieg (463/464–466)1, muß Dengizich, ein Bruder Ernachs, aus Pannonien an der unteren Donau angekommen sein. An dem von seinem Bruder im Jahre 467 geleiteten Raubzug nach Thrakien, nahm er nicht mehr Teil. Über dessen weiteres Schicksal ist nichts mehr bekannt. Zwei Jahre später erlitten die Hunnen Dengizichs eine vollständige Niederlage. Der Hunnenherrscher wurde getötet und sein „Haupt nach Konstantinopel gebracht". Das geschah im Jahre 469, als in Constantinopel die Konsulenwürde von Zeno und Mauricius ausgeübt wurde (Marcell. chron. ad anno 469). Damit geht jedwelche Rolle der Hunnen an der unteren Donau zu Ende.

Die hunnische Eroberung des unteren und mittleren Donauraumes führte zu tiefgreifenden Veränderungen in alle wirtschaftlichen, sozialen und politischen Lebensbereiche. Es tauchten damals neue Siedlungstypen auf mit Wohnbauten deren Spuren archäologisch noch nicht nachweisbar sind. Bedeutende Veränderungen lassen sich auch im Bestattungssittenbild nachweisen. Die Bestattung in Gräbergruppen oder die Anlage von Einzelgräbern bilden ein allgemeines Kennzeichen. Angefangen vom Uralgebirge bis zum mittleren Donaugebiet, läßt sich eine betonte Verminderung der Gräberfelder mit zahlreichen Gräbern und das Erscheinen von mehr oder weniger reichen Einzelgräbern oder bescheiden ausgestatteten Gräbergruppen feststellen. Goldene Diademe, Halsringe, Fibeln

catarame din același metal prețios, arme bogat împodobite împreună cu vase de aur și argint, realizări de excepție ale toreuticii romane târzii, la care se adaugă oglinzi cu verigă centrală și mai ales celebrele cazane de cupru de formă cilindrică cu mânere cu protuberanțe în formă de ciuperci, cum sunt cele de la Desa (Oltenia) sau Ionești (Muntenia), a căror arie de răspândire se întinde din vestul Chinei și până în Franța, domină mozaicul arheologic al epocii, ilustrând astfel anvergura unuia dintre cele mai semnificative fenomene ale istoriei universale. A fost și acesta unul din momentele în care marea istorie s-a desfășurat și, sau mai ales, la Dunărea Mijlocie și de jos. A fost una din acele clipe de strălucire orbitoare a stepei.

Fastul deosebit al inventarelor funerare și al tezaurelor acelei epoci, nu poate fi deslușit numai ca o acumulare haotică de bogăție, obținută în urma nenumăratelor expediții de jaf. Specifică acestor complexe este asocierea dintre piese de port de o calitate deosebită, de armament sau harnașament de paradă și de părți componente ale serviciului de masă roman târziu, toate la un loc permițând identificarea celei mai înalte pături a structurii sociale. Chiar dacă în relatarea sa ușor moralizatoare Priscus, solul romeilor la curtea lui Attila, este impresionat de sobrietatea portului și comportamentului fruntașului hun, el nu uită să relateze despre fastul cu care se înconjurau reprezentanții înaltei ierarhii hunice: ei se ospătau din vase de aur și de argint, spadele și harnașamentul cailor „erau împodobite cu aur și pietre prețioase, la fel și curelele care legau sandalele".

Aceast fast exprimat nu numai în viața de zi cu zi, dar și în cea de după moarte, reflectă o mentalitate necunoscută secolului anterior. Cucerirea unor vaste teritorii și contactul cu înalta civilizație antică târzie au determinat cristalizarea unei noi conștiințe a puterii, o nevoie aproape organică de exprimare fastuoasă a puternicelor individualități ale suprastructurilor societății barbare, splendid sesizabile în tezaurele și complexele funerare ale

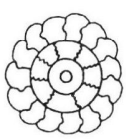

oder Schnallen, reich verzierte Waffen zusammen mit goldenen oder silbernen Gefäßen, hochwertige Erzeugnisse der spätrömischen Toreutik, dazu noch Spiegeln mit Zentralöse oder die berühmten Kupferkessel von zylindrischer Form und mit Griffe mit pilzförmigen Vorsprüngen, wie es die von Desa aus der Kleinen oder Ionești aus der Großen Walachei sind und deren Verbreitungsgebiet sich von Westchina und bis nach Frankreich erstreckt, dominieren das archäologische Mosaik der Zeit und illustrieren die Spannbreite eines der spektakulärsten Vorgänge der Weltgeschichte. Es war auch das eines der Momente in denen die Große Geschichte sich an der unteren und mittleren Donau entfaltet hat. Es war eines der Augenblicke des blendenden Glanzes der Steppe.

Die besondere Pracht der Beigaben der Grab- oder Schatzfunde dieser Zeit kann nicht nur als ein unkontrolliertes Ansammeln von Reichtümern, als Folge von unzähligen Raubzügen gedeutet werden. Spezifisch für diese Fundverbände ist die Assoziation zwischen prunkvollem Trachtzubehör und hochwertigen Komponenten des spätrömischen Tafelgeschirrs, die zusammen die Identifizierung der sozialen Oberschicht der Zeit gestatten. Obwohl Priskus, der byzantinische Gesandte am Attilas Hof, in seiner leicht moralisierten Darstellung von der Sobrietät des hunnischen Anführers beeindruckt zu sein scheint, vergißt er nicht über die Pracht der Oberen der hunnischen Gesellschaft zu berichten: sie speisten aus goldenen und silbernen Gefäßen und die Waffen und das Geschirr der Pferde „waren mit Gold und wertvollen Steinen ausgeschmückt, wie ja auch die Riemen ihrer Sandalen".

Diese, sowohl im Diesseits aber auch im Jenseits ausgedrückte Pracht, reflektiert eine, dem vorigen Jahrhundert unbekannte Mentalität. Die Eroberung von riesigen Gebieten, der Kontakt mit den spätantiken Hochkulturen, hat zu einem neuem Machtbewußtsein geführt und eine fast organische Notwendigkeit der spektakulären Ausdrucksweise der kraftvollen Individuen der barbarischen Oberschicht bedingt, die dann einsichtsvoll in den Schatz- und Grabfunden der

epocii migrației. Acele personalități care și-au asumat responsabilitatea declanșării și coordonării unui fenomen, care a zguduit din temelii cea mai complexă structură politică a lumii vechi, au vrut și au fost obligați să exprime prin modul de reprezentare fastuos, noua poziție de putere în cadrul vechii societăți gentilice. În același timp, contactul violent sau pașnic cu structurile superioare ale Imperiului, a declanșat un fenomen de *imitatio imperii*, de imitare a obiceiurilor și cutumelor de la curtea de la Constantinopol, dar și tendința de a se integra în structurile Imperiului de Răsărit care avea să rămână pentru mult timp încă, instanța superioară care legitima puterea.

În realizarea splendidelor podoabe ale acelor vremuri, aurul era materialul dominant, obținut fie prin topirea cantităților uriașe de monede de aur — acei solidi cu care, începând de la Constantin cel Mare, se plătea tributul din ce în ce mai ridicat neamurilor barbare — fie a vaselor de aur și mai puțin din exploatarea unor resurse locale.

Stilul ornamental în care erau ornamentate podoabele epocii, este stilul policrom, prin care piesa din aur masiv, din argint sau bronz, îmbrăcată cu o foiță de aur, era decorată cu caboșoane sau cu o rețea de celule (varianta cloisonné) în care erau apoi încastrate pietrele ornamentale. Filigranul, granulația, tehnica *au repoussé*, ornamentul turnat în relief, cizelarea, gravarea, ciocănirea, presarea, stanțarea și mai puțin emailul, tehnica *niello* sau încrustația cu argint, completează repertoriul tehnologic al meșterilor artizani. Între diferitele pietre ornamentale, almandinul, piatră semiprețioasă din familia granatului, joacă rolul absolut determinant. Înzestrat cu efect purificator, „a cărui strălucire nu poate fi învinsă nici de întunecimea nopții", almandinul era exploatat mai ales în sudul Indiei, de unde, asemenea piperului și mătăsii, a pătruns pe căile comerțului roman și bizantin, prin Persia și Armenia, în spațiul est-pontic dar și în Asia Mică, unde în eponima Alabanda, a fost clivat, apoi tăiat și șlefuit în formă bombată sau plană.

Völkerwanderungszeit nachweisbar ist. Jene Persönlichkeiten welche die Verantwortung der Auslösung und der Koordinierung eines Vorganges übernommen haben, der die Grundlagen der stärksten Machtstruktur der alten Welt erschüttert hat, haben durch ihre prunkvolle Darstellungsweise auch die neu erworbene Machtposition in der altherkömmlichen Abstammungsgemeinschaft zum Ausdruck bringen wollen und müssen. Gleichzeitig hat aber der kriegerische oder friedliche Kontakt mit den oberen Reichstrukturen, zu einem Vorgang des *imitatio imperii* geführt, der Nachahmung des byzantinischen Hofzeremoniells und auch zur Tendenz, sich in die Strukturen des oströmischen Reiches zu integrieren, das für lange Zeit noch die Instanz der Machtlegitimität geblieben war.

In der Herstellung der prachtvollen Pretiosen jener Zeiten war das Gold das vorherrschende Rohmaterial, das entweder aus dem Schmelzen der Goldmünzen — der solidi mit denen angefangen mit Constantinus der Große das immer höher werdende Tribut an den Barbaren gezahlt wurde- oder der Goldgefäße und weniger durch lokales Ausbeuten erhalten wurde.

Der für die Ausschmückung der Pretiosen benützte Verzierungsstil war der polychrome Stil, durch den das Schmuckstück entweder mit alleinstehenden Zellen mit Schmucksteinen (cabochon) oder mit einem Zellwerk in denen Schmucksteine eingefügt wurden (cloisonné), verziert wurde. Das Filigran, die Granulation, die Treibtechnik, die Kerbschnitt- oder Stempelverzierung ergänzten die Verzierungstechniken. Unter den benützten Schmucksteinen, vorherrschend war das Almandin, ein Halbedelstein aus der Familie der Granate. Versehen mit einem Reinigungseffekt und dessen „Glanz die Dunkelheit der Nacht nicht besiegen kann", wurde das Almandin in Südindien ausgebeutet, von wo gleich dem Pfeffer und der Seide, auf den Handelswegen der römischen Kaufleute, durch Persien und Armenien im ost-pontischen Raum aber auch in Kleinasien eingeführt wurde und wo, im namengebenden Alabanda, es zurecht geschnitten und geschliffen wurde.

Stilul policrom este primul stil ornamental internațional al Epocii migrațiilor și al Evului Mediu timpuriu. Împreună cu Alois Riegl putem întrevedea aici acea „tendință coloristică fundamentală de a uni pe același obiect, aurul, încrustarea cu almandine și ornamentul turnat în relief, pentru a aduce astfel în același câmp tensional, culoarea pietrelor, a aurului și efectul luminii, jocul dintre lumină și întuneric".

Centrele de iradiere ale stilului policrom în lumea barbară s-au aflat în spațiul est-mediteraneean și mai ales în Siria, în spațiul est-pontic, dar și în Georgia de Sud, după cum ne lasă să înțelegem somptuoasele inventare ale guvernatorilor provinciali iberici de la Mcheta și apoi în orașele nord-pontice. În difuzarea stilului policrom în Europa Centrală și de Est, un rol major revine fără îndoială migrației hunice, dar nu trebuie însă uitate, variatele legături întreținute de populațiile lumii barbare cu Imperiul roman. Relațiile diplomatice ale neamurilor barbare cu Imperiul, consolidate prin alianțe matrimoniale, împreună cu relațiile complexe interbarbare, au dus la cristalizarea unor rețele de circulație direcționate nord-sud și est-vest, materializate prin daruri, podoabe de preț, veselă din aur sau argint, piese de îmbrăcăminte dar și animale exotice. Oferirea lor presupunea un întreg sistem de ceremonii desfășurat pe spații geografice vaste, în care darurile reprezentau elemente de conexiune și obligau la responsabilitate: „Cu arme și veștminte/ trebuie să-și facă prietenii bucurii/ o știe fiecare prin el însuși./ Cei care își fac reciproc daruri/ sunt prieteni vreme îndelungată/ dacă lucrurile reușesc să ia o bună turnură" (Edda, Havamal, 41).

Podoabele și piesele de port descoperite pe teritoriul României, unele prin calitatea înaltă a

Der polychrome Stil ist der erste internationale Verzierungsstil der Völkerwanderungszeit und des frühen Mittelalters. Zusammen mit Alois Riegl darf man „hierunter die koloristische Grundabsicht, Gold, Almandineinlage und Kerbschnitt auf einem Gegenstand zu vereinigen, um die Farbigkeit der Steine, des Goldes und den Effekt des Lichtes, das Spiel von Hell und Dunkel, in ein gegenseitiges Spannungsfeld zu bringen" verstehen.

Die Ausstrahlungszentren des polychromen Stils in der barbarischen Welt lagen im Küstengebiet des östlichen Mittelmeeres und vor allem in Syrien, im ost-pontischem Raum aber auch in Süd-Georgien, wie das von den prachtvollen Grabbeigaben der iberischen Adelsschicht von Mcheta suggeriert wird und dazu noch in den nordpontischen Städten. In der Diffusion des polychromen Stils nach Ost- und Mitteleuropa spielte die hunnische Ostwanderung eine bedeutende Rolle, doch dürfen dabei die komplexen Beziehungen der barbarischen Oberschicht mit dem Oströmischen Reich nicht vergessen werden. Die diplomatischen Beziehungen der barbarischen Aristokratie mit dem Reich, öfters durch Heiratsverträge mit Vertreten der oströmischen Aristokratie konsolidiert, zusammen mit den interbarbarischen Beziehungen, haben zur Gestaltung eines dichten nord-südlich oder ost-westlich orientiertes Kommunikationnetzes des Güteraustausches geführt. Die Güter, eigentlich Geschenke, sowohl wertvolle Schmucksachen, Trachtstücke, Gefäße aus Edelmetall oder auch exotische Tiere, waren der materielle Ausdruck dieser Beziehungen und ihr Anbieten setzte einen komplizierten Zeremoniesystem voraus. In diesem weitreichendem System, waren sie ein bedeutendes Bindeglied und zwangen zur gegenseitigen Verantwortung, denn „mit Waffen und Kleidungsstücken/ müssen sich die Freunde Freude machen/ das ist jedem durch sich selbst bekannt/ Die sich Beschenkenden, sind für lange Zeit Freunde/ wenn die Dinge eine gute Wendung bekommen. (Edda, Havamal, 41).

Die in den verschiedenen Gebieten Rumäniens geborgenen Tracht und Schmuckstücke,

execuției sau prin inovația tipologică, unicate în epocă, ilustrează în mod splendid măiestria aurarilor vremii, acei anonimi *aurificis*, ale căror produse au trezit necontenit admirația generațiilor care au urmat.

Astfel, în Moldova peisajul arheologic este dominat de morminte fastuoase aparținând unei suprastructuri nomade, de origine hunică. Din mormântul de la Buhăieni (**Fig. 1**) aparținând unei prințese hune, provine o splendidă diademă de aur de origine răsăriteană. Diadema de la Buhăieni, împreună cu cea de la Gherăseni din Muntenia și indirect cu fragmentul de la Dulceanca (**Fig. 2**) reflectă o modă feminină, specifică spațiului nordpontic, care în urma deplasării hunilor înspre vest a pătruns atât la Dunărea inferioară cât și la Dunărea mijlocie.

Alături de distribuitorul de curea împodobit în stil policrom din mormântul (?) de la Mărițeia, trebuie însă amintit înainte de toate mormântul princiar de la Concești, din nord-estul Moldovei. Vasele de argint (un lanx, o situla și o amphora) realizate în ateliere de orfevrerie din Imperiul de răsărit, ajunse în nordul Dunării ca obiecte de pradă sau poate ca daruri onorifice, împreună cu coiful de gardă, oferă mormântului un fast deosebit. Poziția socială deosebită a defunctului în mediul său nomad, este evidențiată, pe lângă piesele de harnașament lucrate din aur și împodobite cu pietre semiprețioase, de șaua de lemn, placată cu foițe de aur și ornamentată în tehnica *au repoussé* cu un motiv solziform, de spada fastuoasă de la care s-a păstrat numai o plăcuță ornamentală de aur a tecii, împodobită în stil policrom sau de colanul de aur cu cârlig și urechiușă de prindere, element relevant al mormintelor fastuoase din prima jumătate a secolului al V-lea. Această combinație dintre însemne de rang și de putere, piese de port spectaculoase și serviciu de masă bizantin de mare valoare, îl

einige davon alleinstehend durch ihre Prächtigkeit, wiederspiegeln in anschaulicher Art und Weise das hohe Können ihrer Goldschmiede, jene unbekannte *aurificis,* deren Produkte die Bewunderung der nachfolgeneden Generationen ständig wach gehalten haben.

In der Moldau wird das Bild von reiternomadischen (hunnischen), einer prachtvollen Ausstattungskategorie angehörenden Fundverbänden dargestellt. Aus dem Grab einer hunischen Prinzessin von Buhăieni, (**Abb. 1**) ist ein prächtiges, mit Cabochoneinlagen geschmücktes, wohl östliches Diadem bekannt. Als Folge von Einflüssen aus dem nordpontischen Steppengebiet muß die Diademtracht betrachtet werden, die einwandfrei in den Frauengräbern von Buhăieni, Bez. Iași und und in der Großen Walachei, in Gherăseni, Bez. Buzău und indirekt in Dulceanca, Bez. Teleorman (**Abb. 2**) belegt wurde. Die Sitte wurde vornehmlich in Frauengräbern des nordpontischen Gebietes festgestellt, konnte aber auch im mittleren Donaugebiet erkannt werden.

Neben dem goldenen, in Zelltechnik geschmücktem Riemenverteiler aus einem Zufals-(Grab?) fund von Mărițeia, sei vor allem das Prunkgrab von Concești, Bez. Botoșani aus der oberen Moldau erwähnt. Die während dem 4. Jahrhundert in oströmischen Edelmetallwerkstätten hergestellten und als Raubgut oder Ehrengeschänke nördlich der Donau angelangten Silbergefäße (ein lanx, eine situla und eine amphora) zusammen mit dem Gardehelm, verleihen dem Grabfund eine besondere Prächtigkeit. Die hohe soziale Stellung des Verstorbenen in seiner reiternomadischen Umwelt wird, neben den goldenen steinverzierten Zaumzeugbeschlägen, von dem mit einem getriebenen Goldblatt überzogenen Holzsattel, von dem prunkvollen Schwert, von dem leider nur ein kloisonnierter Schwertscheidebeschläg erhalten geblieben ist und vor allem von dem, als Kennzeichen der attilazeitlichen Oberschichtsgräber betrachteten, Ösenhalsring veranschaulicht. Diese Kombination von Rangabzeichen, prachtvolles Trachtzubehör und Pferdegeschirr oder hochwertiges byzantinisches Tafelgeschirr erweisen den Ver-

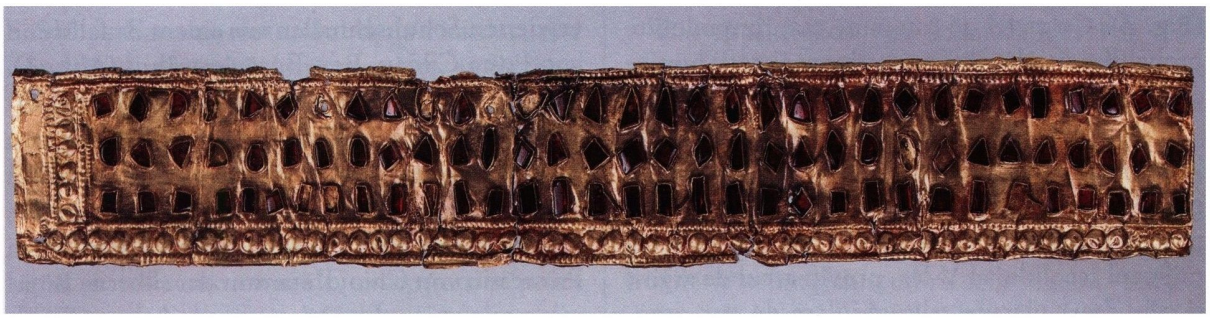

Fig. 1 Buhăieni (mormânt), diademă
Abb. 1 Buhăieni (Grabfund), Diadem

Fig. 2 Dulceanca (mormânt), fragment diademă
Abb. 2 Dulceanca (Grabfund), Diadembruchstück

Fig. 3 Chiojd (mormânt), fragmente ale unei fibule; Poşta Câlnău (descoperire întâmplătoare) catarame
Abb. 3 Chiojd (Grabfund), Bruchstücke einer Fibel; Poşta Câlnău (Zufallsfund), Schnallen

identifică pe defunct, ca pe una din personalitățile marcante ale lumii hunice de la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului următor.

Impresionantă este reprezentarea structurilor sociale superioare și în Muntenia. În afara deja amintitelor descoperiri de diademe de la Gherăseni și Dulceanca, o ilustrează și frumoasele catarame de aur de la Poșta Câlnău, jud. Buzău

storbenen als eine führende Persönlichkeit der hunnischen Welt vom ausgehenden 4. oder Anfang des 5. Jahrhunderts.

Besonders imponierend ist die Darstellung der sozialen Oberschicht auch in der Großen Walachei. Neben den schon erwähnten Diademgräbern von Gherăseni und Dulceanca, seien hier die wunderbaren goldenen, im polychromen Stil

(**Fig. 3**). Cu astfel de catarame erau împodobite probabil și încălțările fruntașilor societății hunice de la curtea lui Attila.

Din aceeași zonă de nord-est a Munteniei, din vecinătatea Pietroasei, dintr-un mormânt descoperit la Chiojd, jud. Buzău, în care a fost depusă probabil o prințesă ostrogotă decedată pe la mijlocul secolului al V-lea, provin arcul de argint și cele două plăcuțe triunghiulare de aur ornamentate cu cabosoane ale unei fibule fastuoase (**Fig. 3**).

Dar cel mai important și impresionant monument al acelor vremuri este și astăzi reprezentat de tezaurul de la Pietroasa, jud. Buzău, descoperit în anul 1837. Printre cele mai remarcabile piese ale tezaurului se numără și vasele de aur romane târzii, părți componente ale unui serviciu de masă aulic.

Probabil în secolul al IV-lea a fost produsă tava mare de aur (**Fig. 4**) care, împreună cu tava din mormântul princiar de la Concești, a fost folosită la ospețe festive, în cadrul unor ceremonii religioase sau pentru decorarea spațiilor interioare.

Spre sfârșitul secolului al IV-lea a fost realizată cana-oenochoe (**Fig. 5**), ornamentată prin stanțare și gravare cu motive florale, opțiune decorativă specifică orfevreriei romane târzii de la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea. În aceiași manieră au fost ornamentate fibule, pandantivii în forma frunzei de viță ai lanțului cu pandantivi de unelte și de arme din primul tezaurul de la Șimleu Silvaniei sau piese de harnșament, ca cele din mormântul (?) de la Coșovenii de Jos. Perioada de înflorire a acestei opțiuni ornamentale, cunoscută și ca stil militar roman târziu, care pune în evidență atât existența unor ateliere romane târzii care lucrau pentru *Barbaricum,* dar și recepționarea acestui stil în acest mediu, a avut loc la sfârșitul secolului al IV-lea și la începutul celui următor. Marginea buzei cănii-oenochoe (**Fig. 6**) a fost ornamentată cu o placă, decorată cu un motiv solziform care sugerează un șarpe. Sursa de inspirație a acestei tratări decorative trebuie căutată în toreutica paleocreștină.

verzierten Schuhschnallen aus einem Zufallsfund von Poșta Cîlnău, Bez. Buzău erwähnt (**Abb. 3**). Mit solchen Schnallen war wohl die Fußbekleidung der hunnischen Großen am Hofe von Attila ausgeschmückt worden.

Aus derselben nord-ostlichen Zone der Großen Walachei, aus dem Grabfund einer ostgotischen Prinzessin von Chiojd, stammt der silberne Bügel mit seinen goldenen ornamentalen Goldplättchen einer prachtvollen Fibel, die zusätzlich mit Cabochons verziert wurden (**Abb. 3**).

Der wichtigste und beeindruckendste Fundverband dieser Zeit ist auch heute noch von dem, zufällig im Jahre 1837 entdeckten, Schatzfund von Pietroasa dargestellt. Zu den aufwendigsten Stücken des Schatzfundes gehören die aus verschiedenen Zeitstufen stammenden, ausschließlich goldenen Teile eines spätrömischen Tafelgeschirrs.

Wohl dem 4. Jahrhundert gehört die große Auftragsplatte (**Abb. 4**), die, ähnlich ihrem verwandten Stück aus dem Grabfund von Concești, bei öffentlichen Gelegenheiten oder zum Ausschmücken von Innenräumen benützt wurde.

Dem Ausgang des 4. Jahrhunderts muß die goldene stempel- und punzverzierte Kanne zugewiesen werden (**Abb. 5**). Die Stempel- und Punzverzierung der Kanne wurde auch bei der Ausschmückung einer ganzen Reihe von anderen Pretiosen verwendet: Fibeln, spätrömische Gürtelgarnituren, Schnallen mit ovaler Beschlägplatte, axtförmige Anhänger wie in Coșovenii de Jos oder weinblattförmige Anhänger, wie die der Kette mit Anhägern aus dem (ersten) Schatzfund von Șimleu Silvaniei. Die Höchstblüte dieser auch als spätrömischer Militärstil benannten Verzierung, die einerseits das Vorhandensein von für das Barbarikum arbeitenden spätrömischen Werkstätten und andererseits auch die Rezeption dieses Stils im Barbarikum veranschaulicht, fand Ende des 4. und in den ersten Jahrzehnten des 5. Jahrhunderts statt. Die durchbrochene, mit einem Schuppenornament verzierte Platte der Mündung deutet eine Schlange an, deren Darstellung durch eine Gruppe von altchristlichen Gefäßen inspiriert worden zu sein scheint (**Abb. 6**).

Somptuozitatea tezaurului de la Pietroasa este relevată și de cele două coșulețe poligonale (**Fig. 7–8**), unul dodecagonal (**Fig. 7**), celălalt octogonal (**Fig. 8**). Cele două vase cu torți în formă de pantere au fost ornamentate într-un stil policrom deosebit de impunător, specific primei jumătăți a secolului al V-lea și în care se întrezăresc și influențe sasanide, recepționate poate prin intermediul orfevreriei estpontice, poate din Georgia.

Într-un atelier roman târziu din Asia Mică (poate de la Antiochia), dependent poate de Iulian Apostatul, pare a fi fost realizată patera decorată cu un thiasos dedicat zeiței „Dea Mater" (**Fig. 9–11**).

Die Prächtigkeit des Schatzfundes von Pietroasa wird auch durch die zwei polygonalen Körbchen (**Abb. 7–8**), eines zwölf (**Abb. 7**) das andere achtseitig (**Abb. 8**) hervorgehoben. Die zwei Körbchen mit Leopardengriffen wurden in einem besonders aufwendigen polychromen Stil geschmückt, der für die erste Hälfte des 5. Jahrhunderts kennzeichnend zu sein scheint und bei dem auch sassanidische Einflüsse, auf einem Weg der vielleicht über Georgien führte, rezipiert wurden (**Abb. 7–8**).

In einer spätrömischen, möglich vom Iulian Apostata abhängigen Goldschmiedewerkstatt Klein Asiens (vielleicht aus Antiocheia) könnte die mit einem, der „Dea Mater" gewidmeten thiasos geschmückte patera hergestellt worden sein (**Abb. 9–11**).

Fig. 5 Pietroasa (tezaur), cană de vin
Abb. 5 Pietroasa (Schatzfund), Weinkanne

Fig. 4 Pietroasa (tezaur), tava mare
Abb. 4 Pietroasa (Schatzfund), Auftragsplatte

Fig. 6 Pietroasa (tezaur), cană de vin (detaliu)
Abb. 6 Pietroasa (Schatzfund), Weinkanne (Detail)

Fig. 7 Pietroasa (tezaur), coșuleț poligonal cu douăsprezece laturi
Abb. 7 Pietroasa (Schatzfund), polygonales zwölfseitiges Körbchen

Fig. 8 Pietroasa (tezaur), coșuleț poligonal cu opt laturi
Abb. 8 Pietroasa (Schatzfund), polygonales achtseitiges Körbchen

Fig. 9 Pietroasa (tezaur), patera
Abb. 9 Pietroasa (Schatzfund), patera

Vasul cu pereți dubli, cu peretele exterior neted, se sprijină pe un picior inelar scurt și este ornamentat în interior cu un relief realizat în tehnica *au repoussé*. În mijlocul piesei a fost sudată o statuetă, reprezentând o femeie așezată pe un tron, în jurul căruia se desfășoară o friză cu un personaj uman în poziție adormindă și animale, din care se pot deslușI patru măgari (?), o

Die doppelwandige Schale mit glatter äußerer Wandung, steht auf einem niedrigen Ringfuß und ist im Inneren mit einem getriebenen Relief und in der Mitte mit einer, angelöteten freiplastischen, auf einem Thron sitzenden Frauenfigur geschmückt. Rund um ihren Sitz läuft am Gefäßboden ein kleiner Figurenfries: schlafender Mann, zwei schwer definierbare Tiere (Esel?), ein

pisică sălbatică și un leu (**Fig. 10–11**). Friza ornamentală care îmbracă pereții vasului, înfățișează treisprezece personaje în picioare, întrerupte de trei personaje în poziție șezândă ținând în mâini un recipient și a fost interpretată fie ca o reprezentare a unor divinități sincretice ale lumii germanice, fie ca un derivat al diferitelor culte mistice al căror numitor comun este Mama zeilor. Strânsa legătură cu arta partică împreună cu sincretismul stilistic, au permis datarea realizării piesei în jurul anului 360 și fixarea locului de producție la Antiochia, iar piesa în sine a fost considerată ca un cadou magnific făcut de împăratul Iulian Apostatul (361–363) unui templu al zeiței Cybela. Apariția ei în nord-estul Munteniei ar putea fi un ecou al expediției hunice din

Löwe, zwei schwer definierbare Tiere (ähnlich den zuerst genannten), eine gefleckte Raubkatze (**Abb. 10–11**). Es folgt ein etwa viermal so breiterer Fries. Der Fries zeigt dreizehn stehende und drei sitzende Gestalten, für die es verschiedene Deutungsversuche gibt: synkretistische Gottheiten der germanischen Welt, kostümierte Prozession eines issiakischen, um die Muttergöttin gruppierten Thiasos, ein Derivat der verschiedenen mystischen Kulte, die als gemeinsamen Nenner die Muttergöttin haben. Die enge Verbindung mit der parthischen Kunst und der stilistische Synkretismus würden für die Lokalisierung des Herstellungszentrum in Antiochia in der Zeit um 360 sprechen. Das Stück selbst wurde als ein herausragendes Geschenk interpretiert, das Iulian Apostata (361–363) an einem Tempel der Cybele übergeben haben soll. Die patera könnte dann, zusammen mit anderen Sachgütern, als Folge des hunnischen Raubzuges

Fig. 10 Pietroasa (tezaur), patera, figurina centrală (detaliu)
Abb. 10 Pietroasa (Schatzfund), patera, die zentrale Figur (Detail)

Fig. 11 Pietroasa (tezaur), patera, figurina centrală (detaliu)
Abb. 11 Pietroasa (Schatzfund), patera, die zentrale Figur (Detail)

anul 395, cu care prilej a fost pustiită Antiochia. Sincretismul stilistic al piesei pe care se regăsește un repertoriu motivistic neunitar, atât grecesc cât și oriental, ar indica după o altă deslușire, mai degrabă ateliere de la mijlocul secolului al IV-lea din Egipt.

Indiferent cum a ajuns în nordul Dunării, ca urmare a unor expediții de jaf sau poate împreună cu alte daruri (eventual cu tava mare sau cu cana-oenochoe), patera sugerează, împreună cu vasele din mormântul de la Concești sau din primul mormânt princiar de la Apahida (**Fig. 22**), rolul mare jucat de vasele împodobite cu scene mitologice în lupta ideologică a aristocrației păgâne împotriva răspândirii creștinismului în Imperiu.

Colanul cu balama (**Fig. 12**), de formă elipsoidală, se compune din două părți inegale unite printr-o balama din aur canelat. Cele două părți ale colanului sunt alcătuite din două plăci: placa netedă a reversului și placa subțire, ajurată a aversului, ornamentată în stil policrom. Placa aversului este bordată, sus și jos, de câte o bandă de celule dreptunghiulare, unite prin benzi cu celule cordiforme care la rândul lor încadrează un câmp ornamental cloazonat cu celule floriforme. Modul de fixare al pietrelor ornamentale nu a urmărit ca la coșulețele poligonale (**Fig. 7–8**), un efect de transparență. În structura decorativă a colanului cu balama, almandinele plane încastrate reprezintă fondul câmpului decorativ pe care ramele celulelor desenează motivele ornamentale. Analogii formale cu colane cu balama din Suedia; sau decorative, cu teci de spadă, piese de port sau alte produse ale orfevreriei din Imperiu, din estul sau vestul Europei sau poate chiar din lumea sasanidă, plasează colanul cu balama

des Jahres 395 durch Kleinasien, in dessen Verlauf auch das Gebiet um Antiochia verwüstet wurde, von den Hunnen geraubt worden sein. Im Zuge der hunnischen Westwanderung gelangte dann das Stück an die untere Donau. Nach einer anderen Hypothese soll der Herstellungsort der patera aufgrund ihres uneinheitlichen Stils, der vor allem aus griechischen und orientalischen Elementen besteht, im Ägypten der Mitte des 4. Jahrhunderts zu lokalisieren sein.

Die patera aus Pietroasa veranschaulicht darüber hinaus, ebenso wie die situla und die amphora von Concești oder die Kannen aus dem ersten Grab von Apahida (**Abb. 22**), die besondere Rolle der mit mythologischen Szenen verzierten Edelmetallgefäße im ideologischen Kampf der heidnischen Aristokratie gegen die Verbreitung des Christentums im römischen Reich.

Der ovale Halskragen aus dem Schatzfund von Pietroasa (**Abb. 12**) setzt sich aus zwei ungleichen Stücken zusammen, die von einem Scharnier aus kanneliertem Goldblech zusammengehalten werden. Beide Stücke setzten sich ihrerseits aus zwei Platten zusammen: eine dünne und durchbrochene Vorderplatte und eine starke, glatte und unverzierte Rückplatte. Am oberen und unterem Rand der durchbrochenen Vorderplatte befindet sich je ein Band von rechteckigen Zellen, die von senkrechten Bändern aus herzförmigen Zellen verbunden werden und die ein Verzierungsfeld mit blütenförmigen Motiven begrenzen. Die Befestigungsweise der Schmucksteine des Halskragens zielte nicht, wie bei den polygonalen Körbchen (**Abb. 7–8**), auf das Erlangen eines Transparenzeffektes ab. Den Hintergrund des Verzierungsfeldes bildeten nämlich plangeschliffenen Almandine, auf denen dann das Stegwerk das eigentliche Verzierungsfeld zeichnet. Formale Verwandtschaften mit schwedischen Halskragen mit Scharnier aus der Mitte des 5. Jahrhunderts oder dekorative Beziehungen mit Spathascheiden oder mit anderen Pretiosen ost- oder westeuropäischer Goldschmiedewerkstätte aber auch aus dem Reich oder aus der sassanidischen Welt, offenbaren den Halskragen als eines der besonderen Erzeugnisse

Fig. 12 Pietroasa (tezaur), colanul cu balama
Abb. 12 Pietroasa (Schatzfund), Halskragen

printre realizările deosebite ale aurarilor epocii migrațiilor.

Cele două colane cu inel și verigă de prindere (**Fig. 13**) sunt reflexul poziției sociale elevate a purtătorilor lor în cadrul societății (ostro)gote, pe baza inscripției unuia din colane (**GUTAN IOWI HAILAG** = lui Iupiter al goților dedicat) (**Fig. 13 jos**).

Fibula mică și fibulele mijlocii din tezaurul de la Pietroasa (**Fig. 14–15**), împreună cu fibula cu onix din cel de al doilea tezaur de la Șimleu Silvaniei, sunt strâns înrudite prin placa lor centrală

der völkerwanderungszeitlichen Goldschmiedekunst.

Die zwei erhaltenen Ösenhalsringe (**Abb. 13**) weisen gleichfalls auf die ranghöchste Stellung ihrer Träger im Rahmen der ostgermanischen, aufgrund der Inschrift eines der Ösenhalsringe (**GUTANI IOWI HAILAG = dem Jupiter der Goten gewidmet**) (**Abb. 15, unten**) wohl ostgotischen Sozialstruktur hin.

Die kleine Fibel und die mittelgroßen Fibeln aus dem Schatzfund von Pietroasa (**Abb. 14–15**), zusammen mit der Onyxfibel aus dem (zweiten)

discoidală, prin sistemul de prindere care îl imită pe cel al fibulelor romane cu butoni în formă de ceapă, cât și prin imaginea ansamblului stilizată sub formă de pasăre.

Piesă de port a costumului aulic masculin, fibula mică (**Fig. 14**) reprezintă o imitație barbară a fibulelor costumului de pace imperial. La fel ca și fibula cu onix din tezaurul de la Șimleu Silvaniei, fibula mică exprimă conștiința de putere a regilor germanici dar și „tendința de a obține noi distanțe în succesiunea lină a rangurilor intertribale". Cele două fibule mijlocii (**Fig. 15**), accesorii ale costumului feminin, ilustrează același fenomen.

Schatzfund von Șimleu Silvaniei, setzen sich aus drei Teilen zusammen: a. eine zentrale scheibenförmige Platte, b. ein Befestigungssystem, das teilweise das Befestigungssystem der spätrömischen Zwiebelknopffibeln nachzuahmen versucht und c. ein mehr oder weniger in der Form eines Vogelkopfes stilisierter Fibelkopf.

Besonders bemerkenswert ist die kleine Fibel von Pietroasa (**Abb. 14**), die vermutlich die militärische Friedenstracht des spätrömischen Kaisers nachahmt. Ähnlich, wie die Onyxfibel aus dem (zweiten) Schatzfund von Șimleu Silvaniei, verdeutlicht die Fibel von Pietroasa das Macht- und Geltungsbewußtsein germanischer reges, aber auch „das Bestreben, [sich] in der zu dieser Zeit (besonders) gleitenden innerstammlichen Rangabfolge weitere Distanz zu verschaffen". Die beiden wahrscheinlich zur Frauentracht gehörenden vogelförmigen Fibelpaare (**Abb. 15**) spiegeln den gleichen Vorgang wider.

Fig. 13 Pietroasa (tezaur), colane cu ochi, cel de jos cu inscripție
Abb. 13 Pietroasa (Schatzfund), Ösenhalsringe, der untere mit Inschrift

Fig. 14 Pietroasa (tezaur), fibula mică
Abb. 14 Pietroasa (Schatzfund), kleine Fibel

În placa centrală discoidală a fibulei mici, lucrată din aur masiv (**Fig. 14**), au fost practicate lăcașuri în care au fost încastrate almandine rotunde, ovale sau în formă de cioc de vultur, unele decorate și cu cercuri concentrice incizate și care încadrează o celulă centrală rotundă cu o almandină bombată.

La fibulele mijlocii (**Fig. 15**), pe masiva placă centrală discoidală a fost sudată o a doua placă mai subțire și ajurată, în care au fost practicate trei șiruri de lăcașuri concentrice, în care au fost încastrate pietrele ornamentale: almandine oval-alungite, cordiforme, în formă de cioc de pasăre sau a bobului de fasole, unele decorate cu cercuri concentrice și care încadrează, ca și la fibula mică, o celulă centrală cu o almandină bombată și rotundă. Placa, tot în formă de liră, care maschează resortul de tip arbaletă al sis-

Die scheibenförmige Platte der kleinen Fibel (**Abb. 14**) wurde aus einer Goldplatte mit nach innen gebogenen Rändern hergestellt, in der die Steinfassungen der plangeschliffenen ovalen oder schnabelförmigen, vereinzelt mit konzentrischen Kreisen verzierte Almandine eingeschnitten wurden und welche eine zentrale Einlage mit gewölbtem Almandin umranden.

Bei den mittelgroßen Fibeln (**Abb. 15**) wurde auf der ebenfalls massiven Goldplatte, eine zweite, dünnere und durchbrochene Platte aufgelötet, in deren Mitte, ähnlich wie bei der kleinen Fibel, sich eine runde Steinfassung mit einem runden gewölbten Almandin befindet. Ovale, schnabelförmige, herzförmige, bohnenförmige und blütenförmige Steinfassungen mit plangeschliffenen, manchmal mit konzentrischen Kreisen verzierte Almandine, ergänzen das Zellenwerk. Nur bei den mittelgroßen Fibeln war der Seitenrand der scheibenförmigen Platte mit runden, in das dünne Goldblech eingeschnittenen Zellen verziert, in denen runde, wieder mit konzentrischen Kreisen verzierte Almandine montiert worden waren.

Fig. 15 Pietroasa (tezaur), fibulele mijlocii
Abb. 15 Pietroasa (Schatzfund), mittelgroße Fibeln

Fig. 16 Pietroasa (tezaur), fibula mare
Abb. 16 Pietroasa (Schatzfund), große Fibel

temului de prindere, este acoperită cu o rețea de celule de aur în care au fost fixate cinci almandine mari, rotunde și bombate, completate cu almandine plane.

Opțiunea decorativă a variantei cloisonné a stilului policrom, întâlnită la cele trei fibule, pune în evidență, spre deosebire de cea a colanului cu balama (**Fig. 12**), un alt raport între fond și câmpul ornamental. Pietrele ornamentale sunt acelea care desenează motivul decorativ, în timp ce placa ajurată reprezintă de fapt fondul.

Structura și sistemul ornamental al fibulelor sugerează un tip de fibulă care era purtat la curtea imperială. Reprezentări ale acestor „fibule imperiale" apar pe vase din metal prețios, pe medalioane sau pe diferite reprezentări din marmoră sau fildeș ale împăraților romani.

În acest context, cele trei fibule de la Pietroasa reprezintă unul din elementele deosebit de sugestive al acelui fenomen de *imitatio imperii*, caracteristic lumii barbare a secolului al V-lea.

Unică în repertoriul podoabelor epocii este fibula mare, care reprezintă într-o manieră naturalistă probabil un vultur (**Fig. 16**). Capul și gâtul au fost realizate dintr-o placă ajurată, sudată pe placa centrală a piesei, în ale cărei ajururi cordiforme au fost încastrate, fără alt suport, pietrele ornamentale. Pe aversul plăcii centrale care redă corpul păsării, a fost fixată o rețea de celule din aur care sugerează penajul. De patru inele, fixate atât în partea superioară cât și în cea inferioară, atârnau lănțișoare de aur cu pandantive cu cristal de munte. Forma curbată a piesei centrale sugerează că fibula mare, piesă de port al costumului aulic bărbătesc, era purtată pe umăr, în timp ce fibula mică și fibulele mijlocii erau purtate pe piept.

Im Unterschied zur Durchbruchstechnik des Halskragens aus dem Schatzfund von Pietroasa (**Abb. 12**), verdeutlicht die durchbrochene Platte der Fibeln von Pietroasa, ein anderes Verhältnis zwischen Hintergrund und Verzierungsfeld. In diesem Fall wird das Motiv durch die Schmucksteine wiedergegeben, wobei die goldene durchbrochene Platte eigentlich den Hintergrund bildet.

Struktur und Verzierung der Fibeln weisen auf einen Fibeltyp hin, der wahrscheinlich am Kaiserhof getragen wurde. Darstellungen solcher „Kaiserfibeln" kommen auf silbernen Gefäßen, auf Medaillonen und auf den verschiedenen Kaiserdarstellungen in Marmor oder Elfenbein vor. In diesem Zusammenhang erweisen sich die Fibeln von Pietroasa als ein besonders ausdrucksvolles Element des, für die barbarische Welt des 5. Jh. so kennzeichnendes Vorganges des *imitatio imperii*.

Alleinstehend im Repertorium der völkerwanderungszeitlichen Pretiosen ist die große Adlerfibel aus dem Schatzfund von Pietroasa, die in einer naturalistischen Manier, wahrscheinlich einen Adler darstellt (**Abb. 16**). Kopf- und Halsabschnitt wurden auf eine, den Vogelkörper wiedergebende Goldplatte gelötet. Auf ihrer Vorderseite wurde das Stegwerk angebracht. Die Schultern wurden durch ein Stegwerk aus dreieckigen und rechteckigen plangeschliffenen Almandinzellen angedeutet und durch zwei große runde und gewölbte, in Zweifibeltrachtposition angeordnete Cabochons besonders hervorgehoben. Ein Stegwerk aus halbkreisförmigen, mit plangeschliffenen Almandinen ausgelegten Zellen, deuten das Gefieder an. Die vier oben und vier unten, am Rand der Rückseite angebrachten Ringe, dienten zur Anbringung von geflochtenen Goldketten, an denen je eine Kapsel mit einem eiförmigen Bergkristall hing. Die Position der Ringe sowie die gewölbte Form der Fibelplatte sprechen für das Tragen der Fibel auf der (rechten) Schulter. Im Unterschied dazu haben die mittelgroßen Fibeln von Pietroasa das Kleidungsstück in Höhe des Schüsselbeins verschlossen.

Îngroparea tezaurului de la Pietroasa, ca de altfel și a altor tezaure, atât din vestul României (Șimleu Silvaniei, Tăuteni) cât și din Moldova (Botoșani), pare a sta în legătură cauzală cu prăbușirea puterii hunice în lupta de la Nedao. De altă parte, tezaurul de la Pietroasa anunță prin anumite detalii stilistice ale splendidelor sale podoabe o nouă epocă, o epocă în care rolul politic determinant în bazinul carpatic a revenit casei regale gepide.

Lupta de la Nedao a avut urmări extrem de importante pentru evoluția politică a întregului bazin al Dunării Mijlocii. Ostrogoții au fost așezați în Pannonia, iar gepizii victorioși, în virtutea tratatului de alianță cu Imperiul de Răsărit care le asigura și subsidii anuale, au luat în stăpânire Dacia (transilvană) (Iordanes, Getica 264). După plecarea ostrogoților în Italia (488), gepizii au rămas, până în anul 568, singura forță militară și politică dominantă la granița de la Dunărea Mijlocie a Imperiului de Răsărit. În urma deplasării avarilor către regiunile centrale ale Eurpei și a alianței încheiate de aceștia cu langobarzii, regatul gepid a fost desființat.

În timp ce în prima jumătate a secolului al V-lea centrul de greutate al evoluției culturale s-a aflat în afara arcului carpatic, în a doua jumătate a secolului, Transilvania împreună cu regiunile bazinului Tisei au jucat rolul predominant.

Die Vergrabung des Schatzfundes von Pietroasa aber auch einer ganzen Reihe von Schatzfunden sowohl aus Westrumänien (Șimleu Silvaniei, Tăuteni) als auch aus der Moldau (Botoșani) scheint im ursächlichen Zusammenhang mit dem Zusammenbruch der hunnischen Vorherrschaft nach der Nedao-Schlacht zu stehen. Andrerseits kündigen bestimmte Verzierungsdetails der prachtvollen Beigaben des Schatzfundes von Pietroasa eine neue Zeit an, eine Zeit in der die politisch-dominierende Rolle von dem gepidischen Könighaus getragen wurde.

Die Schlacht am Nedao hatte besonders schwerwiegende Folgen für die politische Entwicklung im ganzen Karpatenbecken. Die Ostgoten wurden in Pannonien angesiedelt, während die Gepiden, im Rahmen eines Vertrages mit Ostrom, der ihnen auch Jahresgelder sicherte, sich in (das siebenbürgische) Dakien niederließen (Iordanes, Getica 264). Durch die Auswanderung der Ostgoten nach Italien im Jahre 488 blieben die Gepiden die einzige politische und militärische Kraft an der mittleren Donaugrenze. Sie konnten die Vorherrschaft im Karpatenbecken bis zum Zusammenbruch des gepidischen Königreiches im Jahre 568 unter den Schlägen der awarisch-langobardischen Koalition halten.

Während in der ersten Hälfte des 5. Jahrhunderts der Schauplatz der kulturellen Entwicklung außerhalb der Karpaten lag, erweist es sich als immer deutlicher, daß in der zweiten Hälfte des 5. Jahrhunderts, Siebenbürgen und Westrumänien (bzw. das Theißbecken) die vorrangige Rolle spielten.

REGII GEPIZILOR

✣

DIE KÖNIGE DER GEPIDEN

Ocu totul altă imagine o oferă descoperirile arheologice ale primei jumătăți a secolului al V-lea din teritoriul intracarpatic al României. De această dată lipsește sau este foarte palid prezentă acea manifestare arheologică atât de specifică lumii stepei, splendid atestată de inventarele tezaurelor și mormintelor princiare și de alte descoperiri de sorginte răsăriteană din Moldova sau Muntenia (cazane, diademe etc.).

Primelor decenii ale secolului al V-lea le aparține probabil relativ bogatul mormânt de la Velț (**Fig. 17**) din bazinul Târnavelor, cu fibulele sale cu miez de argint, învelite cu o foiță de aur, ornamentate în stil policrom, cu caboșoane și cu cerceii săi cu cub poliedric ajurat, lucrați tot din aur și ornamentați în aceeași manieră. Bogăția inventarului, care încă nu atinge fastul fibulelor înrudite din cel de al doilea tezaur de la Șimleu Silvaniei sau din deosebit de bogatele morminte de la Untersiebenbrunn (Austria inferioară) sau Rábapordány (Ungaria), evidențează din nou

Eigenartig für Siebenbürgen in der Zeit der hunnischen Vorherrschaft ist das Fehlen des, in der Moldau und in der Walachei so gut vertretenes, reiternomadischen Fundgutes (Kessel, Diademe, u.a.m.)

In den ersten Jahrzehnten des 5. Jhs. gehört der Grabfund von Velț, (**Abb. 17**) mit den almandinverzierten Fibeln mit halbkreisförmiger Kopf- und rautenförmiger Fußplatte sowie den Ohrringen mit almandinverzierten Polyederknopf. Der Reichtum der Beigaben, der aber noch lange nicht die Prächtigkeit der verwandten Fibeln aus dem (zweiten) Schatzfund von Șimleu Silvaniei oder aus den besonders reichen Frauengräbern von Untersiebenbrunn (Niederösterreich) oder Rábapordány (Ungarn) erreicht, weist ganz eindeutig auf die Tendenz zu einer prunkvollen Repräsentation der gepidischen Oberschicht auch in der Grabsitte hin. Die gleiche Zeitstellung und den gleichen Vorgang spiegelt auch die goldene, mit Einlagen geschmückte

Fig. 17 Velț, inventarul unui mormânt
Abb. 17 Velț, Beigaben eines Grabes

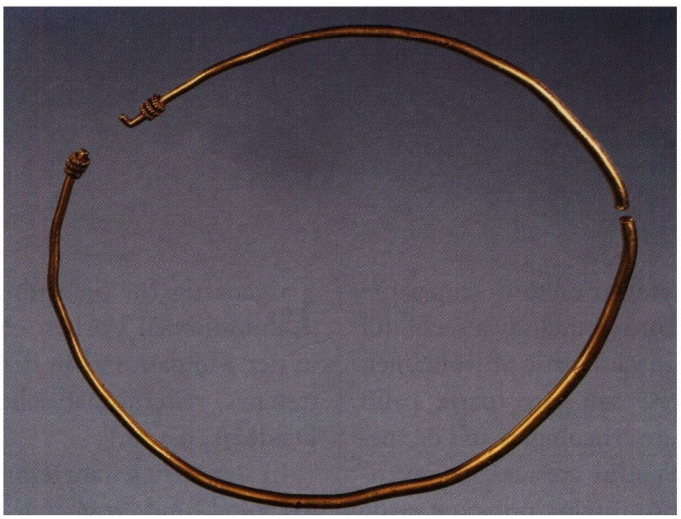

Fig. 18 Bunești (descoperire întâmplătoare), colan cu ochi
Abb. 18 Bunești (Zufallsfund), Ösenhalsring

tendința de exprimare fastuoasă în cadrul ritualului funerar. Aceleiași perioade îi aparține și același fenomen îl reflectă și fibula de aur în formă de cicadă de la Dumbrăvioara, ornamentată prin gravare, ștanțare și posonare, în stilul militar roman târziu și decorată suplimentar cu cabochoane. Probabil din morminte aparținând unor reprezentanți ai înaltei ierarhii sociale a epocii, provin și o serie de descoperiri întâmplătoare, printre care și colanul de aur cu urechiușă și verigă de prindere de la Bunești, jud. Brașov (**Fig. 18**).

Puterea mereu crescândă a gepizilor în cadrul confederației etnice condusă de huni, pare a fi splendid ilustrată de cele două tezaure descoperite la Șimleu Silvaniei, jud. Sălaj. Medalioanele de aur ale împăraților romani ale secolului al IV-lea împreună cu splendidul lanț cu pandantivi din (primul) tezaur, la care se adaugă fibulelele tronconice ornamentate în stil policrom din (cel de al doilea) tezaur sau podoabele brațelor și mâinilor, sunt splendide realizări ale orfevreriei epocii migrațiilor. În decursul primei jumătăți a secolului al V-lea au fost purtate și fibulele de argint cu placa spiralei semicirculară și cea a piciorului romboidal alungită, placate cu foițe de aur și ornamentate într-un fastuos stil policrom din (cel de al doilea) tezaur. Mărimea lor enormă pare a reflecta în același timp, creșterea conștiinței de

Zikadenfibel aus dem Zufallsfund (Grab?) von Dumbrăvioara wider. Dazu gehören auch die wenigen, aus Zufallsfunden stammenden Trachtstücke, wie z.B. ein Ösenhalsring aus Bunești, Bez. Brașov (**Abb. 18**).

Die stets wachsende Rolle des gepidischen Könighauses in der hunnischen Machtstruktur wird durch die beiden (?) in Westrumänien geborgenen Schatzfunde von Șimleu Silvaniei, Bez. Sălaj, mit ihren einzigartigen Fundstücken besonders deutlich. Die Goldmedaillone der römischen Kaiser des 4. Jhs. zusammen mit der prachtvollen Kette mit Anhägern, dazu noch die cloisonnierten, kegelstumpfförmigen Fibeln aus dem (zweiten) Schatzfund sind, ebenso wie die Arm- und Fingerringe, hochwertige Erzeugnisse der Goldschmiedekunst der frühen Völkerwanderungszeit. Während der ersten Hälfte des 5. Jahrhunderts, eventuell bis um die Jahrhundertmitte, wurden die prächtigen steinverzierten Fibeln mit halbkreisförmiger Kopf- und rautenförmiger Fußplatte des (zweiten) Schatzfundes getragen. Gleichzeitig scheinen diese Fibeln, die aufgrund ihrer Größe kaum zu tragen waren und in dieser Hinsicht an die Fibeln der zweiten Hälfte des 5. Jahrhunderts aus dem oberen Theißbecken erinnern, das immer stärker werdende Selbstbewußtsein des gepidischen

sine a casei regale gepide, amintind prin dimensiunea lor, de fibulele asemănătoare, decorate însă într-un altfel de sistem ornamental, din cea de a doua jumătate a secolului al V-lea din bazinul superior al Tisei. Fibula cu onix reflectă probabil și ea o *imitatio* a costumului de pace imperial, în timp ce vasele de aur din cel de al doilea tezaur de la Șimleu Silvaniei sugerează recepționarea de influențe din mediul nomad hunic, în momentul culminant al expansiunii hunice.

În a doua jumătate a secolului al V-lea și în strânsă legătură cu noua constelație politică cristalizată după lupta de la Nedao, se constată în Transilvania o creștere spectaculoasă a descoperirilor arheologice, care reflectă foarte sugestiv intrarea teritoriului intracarpatic în sfera de dominație a regatului gepid. Pe lângă morminte sau tezaure cu un inventar deosebit de fastuos, apar și morminte singulare, mai ales de femei sau grupuri mici de morminte cu inventar funerar mai modest, toate la un loc exprimând de fapt structura socială a societății regatului gepid din cea de a doua jumătate a secolului al V-lea.

Schimbări importante au avut loc atât în repertoriul formal cât și în modul de ornamentare al podoabelor. Au dispărut podoabele și piesele de sorginte estică (diademele, podoabele de scufiță, cazanele etc). Alături de bijuterii care au continuat într-o formă neschimbată (cerceii cu cub poliedric ajurat) au fost preferate noi tipuri de podoabe, unele de certă sorginte bizantină. Stilul policrom ni se înfățișează într-o nouă structură decorativă. Împodobirea podoabelor cu cabosoane s-a diminuat substanțial, filigranul și granulația au fost din ce în ce mai rar folosite iar acele tendințe stilistice sesizabile în perioada anterioară, mai ales la colanul cu balama (**Fig. 12**) dar și la fibulele din tezaurul de la Pietroasa (**Fig. 14–16**), devin predominante. Podoabele gâtului și pieptului, garniturile de centură sau de armament împreună cu piesele de harnașament sunt bordate cu biluțe de almandine și împodobite acum cu rețele de celule cu pereți subțiri în care au fost încastrate în special almandine plan șlefuite și tăiate într-o mare varietate formală, sub care, pentru mărirea efectului

Königshauses zu veranschaulichen. Falls die Onyxfibel aus dem zweiten Schatzfund von Șimleu Silvaniei auf eine *imitatio* der kaiserlichen militärischen Friedenstracht hinweist, so verdeutlichen die am Gürtel getragenen halbedelsteinbesetzten Goldschalen aus dem (zweiten) Schatzfund von Șimleu Silvaniei die, in der Zeit des Höhepunktes der hunnischen Expansion, aufgenommenen reiternomadischen Einflüsse.

In der zweiten Hälfte des 5. Jahrhunderts kann in Siebenbürgen eine beeindruckende Vermehrung der Funde festgestellt werden. Neben Fundverbänden die einer besonders aufwendigen Ausstattungskategorie angehören, kommen auch bescheidener ausgestattete Einzelgräber — vor allem Frauengräber — vor. Kleine Gräbergruppen sind ebenfalls vorhanden. Sie widerspiegeln wahrscheinlich die soziale Struktur des gepidischen Königreiches und bilden gleichzeitig auch einen Hinweis für die gepidische Landnahme Siebenbürgens nach der Nedao-Schlacht.

Bedeutende Veränderungen sind sowohl im formellen als auch im dekorativen Repertorium eingetreten. Aus dem Fundbild sind die Gegenstände östlichen Ursprungs (Diademe, Haubenzierstücke, Kessel) verschwunden, andere aber wurden weiter getragen (Ohrringe mit durchbrochenem polyedrischen Endeknopf) und neue Pretiosen, manche byzantinischen Ursprungs, wurden vorherrschend. Der polychrome Stil erscheint in einer neuen dekorativen Variante. Das Ausschmücken der Pretiosen mit Cabochons hat sich stark reduziert, Filigran und Granilation wurden immer seltener verwendet und jene stilistische Tendenzen, die in der ersten Jahrhunderthälfte vornehmlich bei der Verzierung des Halskragens (**Abb. 12**) aber auch der Fibeln (**Abb. 14–16**) von Pietroasa wahrgenommen werden konnten, bestimmen das Ausschmücken. Der Hals- oder Brustschmuck, die Gürtelgarnituren zusammen mit den Beschlägen des Zaumzeuges wurden mit Almandinkügelchen umrandet und mit einem dünnen Stegwerk, in dem dünn geschliffene und in einer großen formellen Varietät geschnittene Almandine eingeführt wurden, verziert. Um die

ornamental, erau fixate plăcuțe de aur fin hașurate.

Deosebit de impresionante sunt din acest punct de vedere complexele arheologice descoperite pe valea Someșului Mic, în vecinătatea anticului oraș Napoca, la Apahida și la Cluj-Someșeni, jud. Cluj.

Fibula de aur (**Fig. 19**) cu butoni în formă de ceapă din primul mormânt princiar de la Apahida, a fost realizată dintr-o tablă de aur și prevăzută cu un braț orizontal gol în interior, ornamentat cu trei butoni în formă de ceapă, cel din dreapta cu fixare prin înfiletare, pentru a permite introducerea acului sistemului de prindere.

În piciorul prismatic al fibulei, cu placa ajurată a aversului ornamentată cu motive meandrice care pun în evidență o cruce și cu cele două plăci ale reversului, decorate cu motive spiralice ajurate, era introdus acul. Întregul sistem presupune un complicat proces de „înfibulare", de fixare a fibulei pe veștmânt, explicabil însă în cadrul fastuosului ceremonial de la curtea bizantină. Fibula de la Apahida are relațiile structurale și formale deosebit de strânse cu fibulele asemănătoare din mormântul regelui franc Childerich de la Tournai (Belgia), din Italia ostrogotă sau Africa de Nord. În același timp, fibula de aur cu butoni în formă de ceapă de la Apahida, care trebuie imaginată atașată la o manta scurtă (chlamys) sau una lungă (paludamentum), reflectă poziția politică a defunctului (Omharus — după inelul cu nume și inelul sigilar din același mormânt), față de Imperiu. În timp ce pentru fibulele înrudite din Italia se pot presupune ca purtători, reprezentanți ai celei mai înalte ierarhii administrative sau militare, atât în cazul lui Childeric și probabil și al lui Omharus, purtătorii lor devin identificabili. Asemenea regelui franc Childerich, Omharus ni se înfățișează ca un rege barbar (probabil gepid) aflat într-o relație de federat cu Imperiul de Răsărit. Este o poziție care din perspectivă istorică se explică prin tratatul încheiat de casa regală gepidă cu Imperiul de

Vergrößerung des ornamentalen Effektes, wurden sie mit fein gerasterte Goldplättchen hinterlegt.

Im Rahmen der siebenbürgischen Entwicklung der zweiten Hälfte des 5. Jahrhunderts sind die im Tal der Kleinen Somesch, in der Nähe des antiken Napoca bei Apahida und Someșeni, Bez. Cluj, entdeckten Fundverbände besonders aufschlußreich.

Die goldene Zwiebelknopffibel aus dem ersten Prunkgrab von Apahida (**Abb. 19**) wurde aus Goldblech hergestellt und hat einen horizontalen, sechskantigen hohlen Arm, in dem die Nadel eingeführt wurde. Dazu dient der abschraubbare, sich am rechten Ende des horizontalen Armes befindende facettierte Knopf; am anderen Ende ist der ebenfalls facettierte Knopf festgelötet. Die im Querschnitt dreieckige, auf der Oberseite mit einem durchbrochenem mäanderförmigen Motiv, das ein Kreuz ausspart, verzierte Fußplatte, hat an ihrer inneren Stirnseite eine Öffnung zur Befestigung der Nadel. Die zwei Platten der Unterseite sind von spiralförmigen Motiven bedeckt. Das Einfibeln setzte eine kompliziertes Ankleidungsverfahren voraus, das aber im Rahmen des aufwendigen byzantinischen Hofzeremoniells perfekt erklärlich ist Die Fibel aus Apahida hat enge Parallelen aus dem ostgotischen Italien und merowingischen Gallien (Childerichgrab von Tournai) oder auch in Nordafrika. Darüber hinaus verdeutlicht die goldene Zwiebelknopffibel aus Apahida, die mit einem langen (paludamentum) oder einem kurzen (chlamys) Mantel kombiniert zu denken ist, die politische Position des in Apahida Bestatteten (Omharus, nach dem beigefundenen Siegel- und Namensring) im Verhältnis zum Reich. Während für die verwandten Fibeln aus Italien als Träger die höchsten Vertreter der administrativ/militärischen Hierarchie nur vermutet werden können, so sind im Falle Childerichs und vermutlich auch im Falle des Omharus ihre Träger identifizierbar. Gleich dem Frankenkönig Childerich, stellt sich auch Omharus als barbarischer (wahrscheinlich gepidischer) König dar, der sich in einem Foederatenverhältnis mit dem Oströmischen Reich

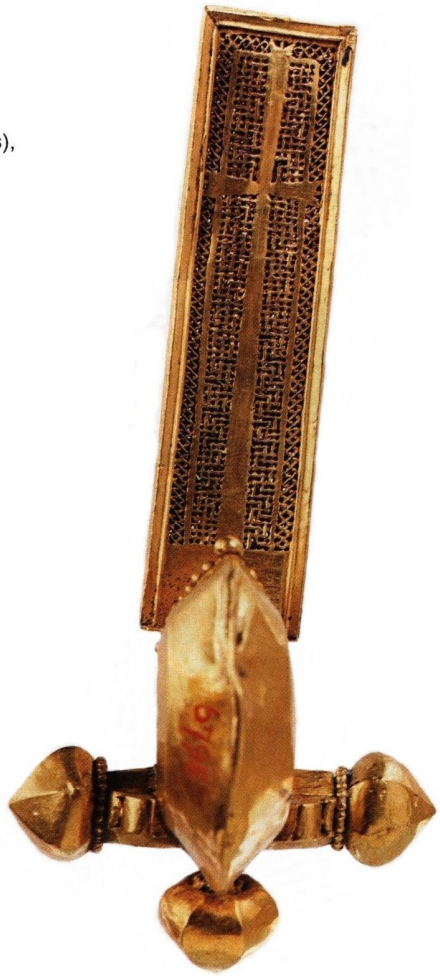

Fig. 19 Apahida (primul mormânt fastuos), fibula cu butoni în formă de ceapă

Abb. 19 Apahida (erstes Prunkgrab), Zwiebelknopffibel

Răsărit după lupta de la Nedao. (Iordanes, Getica 264).

Cele două catarame mari din mormintele princiare de la Apahida, reprezintă realizări de seamă ale orfevrăriei Epocii migrației popoarelor (**Fig. 20–21**). Ele sunt legate prin inelul oval din aur masiv, spinul ornamentat în stil policrom cu o rețea de celule în forma literei „omega" și placa în formă de rinichi, din două bucăți, ornamentată pe avers cu celule cu marginea vălurită, unite de o celulă cvadrilobată centrală, la care se adaugă bordarea plăcii și a bazei spinului cu bobițe de almandine sau decorarea pereților laterali ai plăcii cu almandine canelate. Cele două catarame se înrudesc și cu catarama din mormântul regelui franc Childeric de la Tournai dar și cu alte piese similare din inventare „princiare" din lumea barbară. Alături de celulele în forma literei „omega", cele cu almandine în forma literei „S" ornamentează atât cataramele cât și alte podoabe din inventarul celui de al doilea mormânt de la Apahida (**Fig. 25–34**). Finețea execuției și analogiile cu portul aulic de la curtea de la Constantinopol, par a sugera realizarea acestor piese în ateliere imperiale. Cataramele de la Apahida se integrează astfel în același context sugerat de fibula cu butoni în formă de ceapă sau de inelele din primul mormânt.

befand; eine Position die historisch durch den Vertrag zu erklären ist, den die Gepiden nach der Schlacht am Nedao mit dem Oströmischen Reich geschlossen hatten (Iordanes, Getica 264).

Die zwei großen Schnallen aus den Prunkgräbern von Apahida (**Abb. 20; 21**) sind besonders hochwertige Erzeugnisse der völkerwanderungszeitlichen Goldschmiedekunst. Sie sind durch einen ovalen und glatten Schnallenbügel, einen cloisonnierten Schnallendorn mit „omega"-förmigen Einlagen und eine nierenförmige zweiteilige Beschlägplatte gekennzeichnet. Die von Almandinkügelchen umrandete Vorderseite, ist in der Mitte mit einer Vierpaßzelle, von der eng gewellte Stege radial zum Plattenrahmen ausgehen, verziert. Die Steinfassungen sind mit plangeschliffenen, mit gegitterten Goldplättchen hinterlegten Almandinen ausgelegt. Die Seiten sind abwechselnd mit schmalen planen sowie gerillten Almandinen dekoriert.

Die zwei siebenbürgischen Schnallen haben enge Beziehungen zu der großen Schnalle aus dem Childerichgrab von Tournai, aber auch zu anderen Prunkgräbern. Neben omegaförmigen Zellen, verzieren S-förmige Almandineinlagen sowohl die Schnallen aus den Apahidagräbern als auch weitere Schmuckstücke des zweiten Prunkgrabes von Apahida (**Abb. 25–34**). Die Feinheit der Ausführung zusammen mit Beziehungen zur byzantinischen Hoftracht scheint auf ihre Herstellung in Werkstätten aus Konstantinopel hinzuweisen Die Schnallen von Apahida integrieren sich also im demselben, auch von der Zwiebelknopffibel und den Fingerringen aus dem ersten Fürstengrab suggerierten Kontext.

Fig. 20 Apahida (primul mormânt fastuos), catarame
Abb. 20 Apahida (erstes Prunkgrab), Schnallen

Fig. 21 Apahida (al doilea mormânt fastuos), catarama mare
Abb. 21 Apahida (zweites Prunkgrab), große Schnalle

Din darurile curții imperiale care au fost oferite casei regale gepide cu prilejul încheierii tratatului cu Imperiul, făceau parte și două splendide căni (**Fig. 22**), realizate dintr-o tablă subțire de argint, aparținând prin construcția lor poligonală unei grupe speciale de căni produse tot în ateliere din Imperiu la sfârșitul secolului al IV-lea și la începutul celui următor. În tehnica *au repoussé* artizanii lor au împodobit gâtul cu frunze de acant iar corpul cu o scenă compusă din menade dansând și un satir, la care se remarcă accentuarea liniei conturului corpului, redarea deformată a mâinilor și a picioarelor sau reprezentarea prin gravare a detaliilor din planul doi, de fapt tot atâtea argumente, atât pentru pentru încadrarea lor cronologică la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul celui următor, cât și pentru identificarea locului de producție în ateliere de orfevrerie romane târzii, poate de la Constantinopol.

În schimb brățara (**Fig. 23**) din aur masiv cu greutatea de 230,20 g, echivalentă greutății de 51 de solidi (229,5 g), sugerând astfel limpede realizarea ei prin topirea aurului monetar, se integrează într-un cu totul alt context problematic. Portul brățărilor masive de aur, probabil pe brațul drept, cel care mânuia spada, se limita numai la bărbații păturii conducătoare, la acei *principes și reges* atestați de informația scrisă. Împreună cu celelalte brățări asemănătoare din mormintele cu inventar fastuos din prima sau a doua jumătate a secoluluial V-lea, brățara de la Apahida subliniază înalta poziție a lui Omharus în cadrul societății barbare, reprezentând astfel unul din insemnele de putere ale casei regale gepide.

Fără analogie în spectrul formal al epocii sunt pandantivii în formă de clopoței din primul mormânt de la Apahida (**Fig. 24**). În partea lor

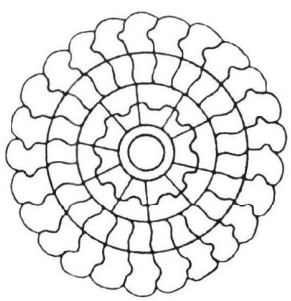

Zu den kaiserlichen Geschenken, die dem gepidischen Könighaus gelegentlich der Unterzeichnung des Vertrages nach der Schlacht von Nedao angeboten wurden, gehörten auch die zwei wunderbaren Silberkannen aus dem ersten Fürstengrab von Apahida (**Abb. 22**). Die zwei identischen Kannen aus dem ersten Prunkgrab von Apahida, wurden ebenfalls aus einem dünnen Silberblech hergestellt. Sie gehören den polygonalen Kannen aus dem Ende des 4. und dem Beginn des 5. Jahrhunderts an. Die Schultern wurden, mit einem zentralen, von Blättern und Ranken umhüllten Blütenmotiv (Akanthusblüte?) verziert. Den Körper, ziert eine bacchische Szene: tanzende Mänaden und Satyr. Bestimmte stilistische Merkmale: die summarische Modellierung und die betonten Konturlinien der menschlichen Körper, die deformierte Darstellung der Hände und der Füße, die Darstellung durch Gravierung der Details aus einem Hintergrund, könnten sowohl auf eine chronologische Einordnung in das ausgehende 4. und beginnende 5. Jahrhundert als auch auf eine Herstellung der beiden Kannen in einer oströmischen Werkstatt (Konstantinopel) hinweisen.

Im Unterschied dazu gehört der massive Armring mit verdickten Enden aus dem ersten Prunkgrab von Apahida (**Abb. 23**), dessen Gewicht von 230.20 g ungefähr mit dem Gewicht von 51 solidi gleich ist (229.5 g) und darum wahrscheinlich aus geschmolzenem Solidigold hergestellt worden ist, einem anderen Fragenkreis an. Das Tragen von massiven goldenen Armringen, wahrscheinlich auf die rechte, die Spatha schwingende Hand, beschränkte sich nur auf die Männer der barbarischen Oberschicht, jene auch in die schriftliche Quellen erwähnte *principes* und *reges*. Zusammen mit den anderen ähnlichen Armringen aus völkerwanderungszeitlichen Prunkgräbern unterstreicht der Armring von Apahida die hohe Position von Omharus in seiner barbarischen Umgebung und repräsentiert somit eine Herrschaftsinsigne des gepidischen Könighauses.

Ohne Gegenstücke im frühvölkerwanderungszeitlichen Fundstoff sind die glockenförmigen Anhänger aus dem ersten Prunkgrab von Apahida (**Abb. 24**). An ihrem oberen Teil befindet

Fig. 22 Apahida (primul mormânt fastuos), cană de vin

Abb. 22 Apahida (erstes Prunkgrab), Weinkanne

Fig. 23 Apahida (primul mormânt fastuos), brățări

Abb. 23 Apahida (erstes Prunkgrab), Armring

Fig. 24 Apahida (primul mormânt fastuos), lanțuri cu pandantivi în formă de clopoței
Abb. 24 Apahida (erstes Prunkgrab), Ketten mit glockenförmigen Anhägern

superioară se află un cap dublu de animal (poate de lup) structurat dintr-un fel de cilindru polifațetat, prevăzut în partea superioară cu o verigă de prindere, cu pereții laterali ornamentați cu o rețea cloazonată din celule dreptunghiulare, bordat, sus și jos, de câte un inel perlat, toate la un loc sugerând gâtul și capul propriu-zis, cu urechile și ochii redați prin caboșoane triunghiulare respectiv rombice, împodobite la bază cu inele perlate. Buzele capului alungit, subliniate de o bandă de celule rectangulare, au fost prevăzute cu verigi de care atârnă lanțuri din sârmă împletită cu pandantivi în formă de clopoței din foițe de aur canelate. Chiar și în lipsa unor analogii apropiate, piesele de la Apahida trebuie puse în legătură cu podoaba capului.

Somptuos este și inventarul funerar al celui de al doilea mormânt princiar de la Apahida, din păcate numai parțial recuperat și păstrat.

Una din piesele de inventar cele mai impresionante ale inventarului funerar al celui de al doilea mormânt princiar de la Apahida, este placa ornamentală a unei genți mari (**Fig. 25**). Ea se compune din patru părți, despărțite de șiruri de bobițe de almandine, care sugerează, bordura, capacul, partea inferioară și închizătoarea unei genți. Placa a fost ornamentată cu o rețea de celule în foma literei „omega", sau „S", apoi cu celule hexagonale dispuse în formă de fagure sau cu marginea vălurită, completate de celule tri- sau quadrilobate. Placa a fost fixată pe suportul de

sich ein acht- bzw. zwölfseitiges, almandinverziertes Zierstück. Auf seiner Oberseite wurde die Anhängeöse angebracht. Aus dem unteren Abschnitt entwickelt sich ein doppelter Tierkopf, dessen Kopfbasis von einem geperltem Golddraht betont ist, während die Augen und die Ohren durch, mit geperltem Draht umrandete Cabochons wiedergegeben sind; die langgezogene Schnauze wurde mit einem engen Band aus almandinverzierten Stegen versehen. Das geschlossene Maul ist ebenfalls mit Ösen versehen, an denen geflochtene Golddrahtketten mit glockenförmigen Anhängern hängen. Auch beim Fehlen näherer Parallelen, scheint es wahrscheinlich, daß die Anhänger mit dem Kopfschmuck in Verbindung zu bringen sind.

Prachtvoll sind auch die Beigaben des zweiten Prunkgrabes von Apahida, die leider nur teilweise erhalten geblieben sind.

Eine der beeindruckendsten Beigaben des zweiten Prunkgrabes von Apahida stellt der Besatz einer großen Tasche dar (**Abb. 25**). Das Stück setzt sich aus vier Teilen zusammen, die vermutlich den Taschensaum, den Taschendeckel, den unteren Taschenteil und den Verschluß der Tasche andeuten. Die Vorderseite und die Seiten wurden mit treppenförmigen Fassungen, mit Vier- oder Dreipaßzellen, mit S-förmigen, omegaförmigen und sechsseitigen wabenförmig angeordneten Zellen verziert. Reihen von Almandinkügelchen trennen die vier

Fig. 25 Apahida (al doilea mormânt fastuos), placă ornamentală a unei genți mari
Abb. 25 Apahida (zweites Prunkgrab), Besatz einer großen Tasche

Fig. 26 Apahida (al doilea mormânt fastuos), armături de geantă, pietre de joc, butoni
Abb. 26 Apahida (zweites Prunkgrab), Teile einer kleinen Tasche, Spielsteine, Knöpfe

piele cu ajutorul a 22 de nituri. Stilul ornamental, printre altele și celulele hexagonale dispuse în formă de fagure, par a sugera recepționarea unor influențe din mediul orfevrăriei mediteraneene.

Ca rezultat al unor impulsuri, de data aceasta din mediu merovingian, trebuie interpretată geanta mică care atârna de centură cu ajutorul unei mici catarame cu placă de aur cordiformă (**Fig. 26**) și de la care s-au păstrat numai cele două armături cloazonate, structurate în formă de capete de cai. Sursa de inspirație este oferită de piesele asemănătoare din mormântul lui Childerich, dar armături de genți cloazonate în formă de capete de animal, par a fi specifice mai ales pentru orfevrăria ceva mai târzie a epocii lui Clovis. Piesele de la Apahida aparțin astfel perioadei târzii a secolului al V-lea, ele reflectând legături strânse și oarecum surprinzătoare cu regatul franc din vremea lui Childerich și poate și al lui Clovis.

Într-una din cele două genți se păstrau probabil cei trei butoni mai mari împreună 12 butoni cilidrici mai mici, ornamentați în varianta *cloisonné* a stilului policrom (**Fig. 26**) interpretați ca pietre de joc, element specific de altfel și altor morminte bogate de bărbați din mediul barbar al secolelor III–VI, jocul cu pietre fiind și el preluat din mediul cultural al Imperiului, obiceiul putând fi documentat și la începurul secolului al VII-lea în mormântul prințului saxon de la Sutton Hoo (Anglia).

Spre deosebire de cataramele înrudite formal de la Poșta Câlnău (**Fig. 3**), caracterizate prin spin și inel neted și printr-o placă ovală împărțită în trei câmpuri ornamentale, cataramele de încălțăminte de la Apahida (**Fig. 27**) au fost prevăzute cu inel din os, cu spin de aur împodobit cu o rețea de celule în care au fost încastrate almandine plan șlefuite și cu o placă poligonală bordată cu bobițe de almandine, care mărginesc o rețea de celule hexagonale dispuse în fagure. Interesant este și inelul de os al cataramelor. Catarame cu inel din materiale nemetalice (os, cristal de stâncă etc) au fost purtate în bazinul carpatic începând cu a doua jumătate a secolului al V-lea. La cum-

Bestandteile des Taschenbesatzes voneinander ab, der auf einer ledernen Unterlage mit Hilfe von 22 Nieten befestigt war. Ob durch den Verzierungsstil der Tasche, unter anderem das wabbenförmige Stegwerk, eine Übernahme aus der mediterranen Goldschmiedekunst faßbar wird, kann vorerst nur vermutet werden.

Wahrscheinlich einer kleinen Tasche haben die Tierkopfbügel aus dem zweiten Prunkgrab von Apahida angehört, die vermutlich stilisierte cloisonnierte Pferdeköpfe darstellen (**Abb. 26**). Ihr Vorbild bilden wahrscheinlich die sehr ähnlichen Stücke aus dem Childerichgrab. Cloisonnierte Tierkopfbügel scheinen jedoch vornehmlich für die etwas spätere Goldschmiedekunst der Chlodwigzeit kennzeichnend gewesen zu sein. Die Stücke von Apahida können somit in die fortgeschrittene zweite Hälfte des 5. Jahrhunderts eingeordnet werden und veranschaulichen, enge und überraschende Beziehungen mit dem fränkischen Childerich- aber vielleicht auch Chlodwigreich.

In einer der beiden Taschen aus dem zweiten Prunkgrab von Apahida, wurden wahrscheinlich die drei (vier?) großen und 12 kleineren goldenen cloisonnierten, zylindrischen Knöpfe aufbewahrt (**Abb. 26**), die man als Spielsteine betrachten kann. Sie bilden andrerseits ein Kennzeichen reicher Männergräber des 3.–6. Jhs. Das Brettspiel wurde aus dem Reich ins Barbaricum übernommen und konnte auch zu Beginn des 7. Jahrhunderts im Grabfund von Sutton Hoo (England) dokumentiert werden.

Im Unterschied zu den Schnallen von Poșta Cîlnău (**Abb. 3**), die als gemeinsame Merkmale, einen glatten Bügel und Dorn und eine in drei Verzierungsfelder eingeteilte Beschlägplatte haben, ist das Schuhschnallenpaar aus dem zweiten Grabfund von Apahida (**Abb. 27**), mit einer polygonalen, dreiteiligen Beschlägplatte versehen. Eine Reihe von Almandinkügelchen schmückt den Rand der, mit wabenförmig angeordneten Einlagen verzierten Platte der Vorderseite. Bemerkenswert ist auch der beinerne Bügel der beiden Schnallen. Schnallen mit nichtmetallischem Bügeln wurden im Karpatenbecken schon seit der zweiten Hälfte des 5. Jahrhunderts

Fig. 27 Apahida (al doilea mormânt fastuos), garnitură de încălțăminte
Abb. 27 Apahida (zweites Prunkgrab), Schuhgarnitur

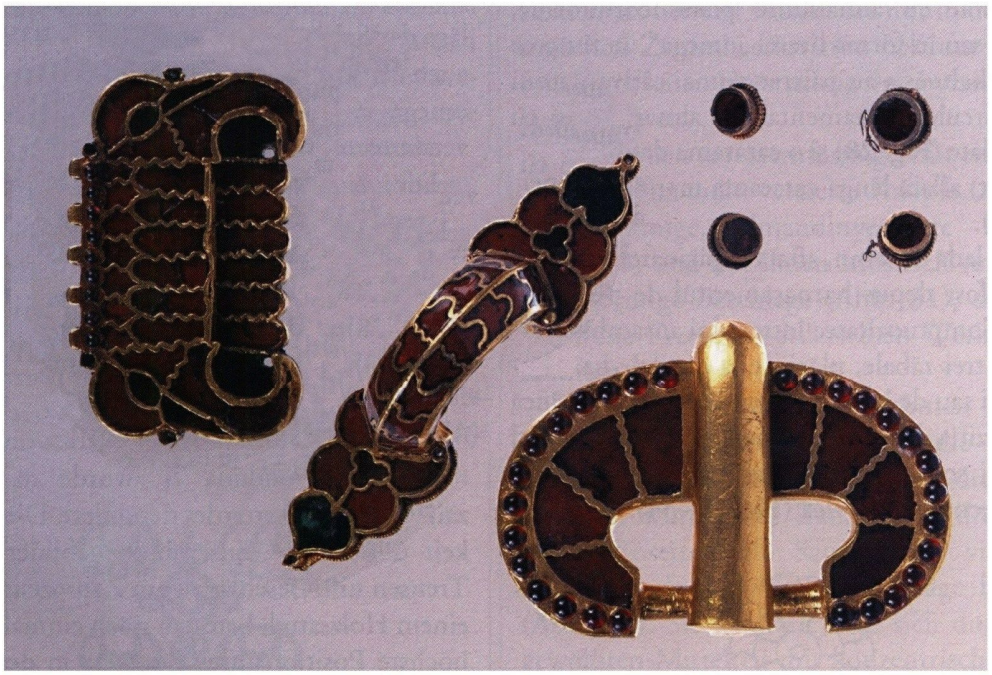

Fig. 28 Apahida (al doilea mormânt fastuos), placă ornamentală și prinzător de teacă; butoni și cataramă de la un balteus
Abb. 28 Apahida (zweites Prunkgrab), Beschläg und Tragbügel der Spathascheide, Knöfpe und Schnalle des Wehrgehänges

până dintre secolele V și VI, catarame asemănătoare au fost purtate frecvent atât în bazinul Tisei cât și în Italia sau în zona renană. Exemple din Italia sau Egipt sugerează din nou ateliere mediteraneene.

Garniturii de încălțăminte aparțineau și limbi de curea cloazonate (**Fig. 27**). Ca și la alte garnituri contemporane, lățimea lor este mai mare decât diametrul interior al inelului cataramelor, ceea ce sugerează rolul lor mai ales ornamental: curelele de la încălțăminte erau înnodate de catarame și atârnau cu capetele lor împodobite cu limbi de curea.

Prințul gepid din cel de al doilea mormânt de la Apahida a fost înmormântat, spre deosebire de ritualul de înmormântare gotic care interzicea depunerea armelor lângă defunct, împreună cu armamentul său de paradă.

Din păcate s-au păstrat destul de puține elemente ornamentale ale spadei. Placa de aur, al cărei câmp decorativ cloazonat alcătuit din celule cu marginea vălurită este mărginit de vulturi afrontați împodobiți în aceeași variantă *cloisonné* a stilului policrom, aparține sistemului decorativ al tecii (**Fig. 28**). Și tot de la teaca spadei provine și prinzătorul de teacă puternic arcuit (**Fig. 28**), ornamentat cu almandine plane cordiforme, trilobate sau în forma literei „omega", în timp ce de la un balteus s-au păstrat numai câțiva butoni de aur circulari ornamentați cu almandine și cu inele perlate (**Fig. 28**) și o catarămă de aur cu inel cloazonat, aflată lângă catarama mare de centură (**Fig. 28**).

Într-o ladă de lemn, aflată la picioarele defunctului, a fost depus harnașamentul de paradă al calului. Somptuozitatea întregului ansamblu, format din trei zăbale, plăci de la curelele harnașamentului sau de la o șa de lemn, evidențiază încă odată poziția de frunte a posesorului lor în cadrul structurii sociale a regatului gepid din ultimul sfert al secolului al V-lea (**Fig. 29–34**).

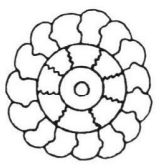

getragen. Um die Wende vom 5. zum 6. Jahrhundert und im Verlauf der ersten Hälfte des 6. Jahrhunderts wurden entsprechende Schnallen sowohl in der Theißgegend als auch in Italien und in der Rheingegend relativ häufig benutzt. Die Beispiele aus Italien und Ägypten weisen wiederum auf mediterrane Werkstätten hin.

Zu den Schnallen gehörten cloisonnierten Riemenzungen (**Abb. 27**). Ebenso wie bei anderen zeitgleichen Riemenzungen, ist ihre Breite größer als der innere Durchmesser des Schnallenbügels; ein Detail, das auf ihre eher ornamentale Funktion hinweist: die Schuhriemen wurden wahrscheinlich an der Schnalle verknotet und ihre mit Riemenzungen versehenen Enden hingen frei herab.

Der gepidische König aus dem zweiten Prunkgrab von Apahida wurde, im Unterschied zur gotischen, die Waffenbeigabe verbietende Grabsitte, mit seinen Paradewaffen bestattet.

Leider ist von den Scheidenbesätzen der Spatha von Apahida wenig erhalten geblieben. Das kleine goldene, im polychromen Stil mit zwei seitlich angeordneten, gegenständigen Raubvögeln verzierte Scheidenbeschläg (**Abb. 28**) erfüllte die Funktion eines ornamentalen Beschlägs der Schwertscheide. Zur Schwertscheide hat auch der goldene, im polychromen Stil mit herz-, omega- und dreilappförmigen Steinfassungen verzierte Tragbügel angehört (**Abb. 28**).

Die goldene Schnalle mit polychromverzierten Bügel, die neben der großen Schnalle im zweiten Prunkgrab von Apahida gefunden wurde (**Abb. 28**), hat dem Wehrgehänge angehört. Im den gleichen Kontext wurden auch die vier, almandinverzierten Goldknöpfe gestellt (**Abb. 28**).

In einer Holzkiste bei den Füßen des Verstorbenen aus Apahaida II, wurde das Paradezaumzeug seines Pferdes deponiert. Die Prächtigkeit des ganzen Ensembles, gebildet aus drei Trensen und Beschläge vom Zaumzeug und von einem Holzsattel, betonen noch einmal die ranghöchste Position ihres Besitzers in der sozialen Struktur des gepidischen Könighauses im letzten Viertel des 5. Jhs. (**Abb. 29–34**).

Cele trei zăbale de fier (**Fig. 29**) prevăzute cu psalii de lemn învelite în tuburi din foiță de aur canelată, erau fixate în tubul de aur al „ochiului" lateral al zăbalelor. La unele din ele s-a simțit nevoia împodobirii lor suplimentare cu mici cilindri ornamentați pe partea exterioară cu o rețea de celule dreptunghiulare. Ca un ecou al unor relații cu mediul merovingian, trebuie interpretată și folosirea încrustației cu benzi verticale de argint la una din cele trei zăbale, o tehnică ornamentală care sugerează influențe recepționate din mediul franc sau alamanic.

Pentru împodobirea harnașamentului calului a fost aleasă o gamă extrem de variată de accesorii decorative, a căror unitate este reflectată mai ales de detaliile stilului policrom în care au fost împodobite. Ele se compun din două părți: (1) placa de masivă de fier a bazei, pe care a fost sudată (2) rețeaua ornamentală, în care au fost încastrate, la fel ca și la piesele de inventar din mormântul lui Childeric, plăcuțe subțiri de almandine, cu ajutorul unui ciment, a cărui rețetă ar fi fost cunoscută numai în atelierelele centrale de orfevrărie din Imperiu, indiciu prețios asupra locului lor de producție. (**Fig. 29–34**)

Alături de plăcuțele în formă de stea (**Fig. 26**) apar plăcuțe ornamentale în formă de coroană (**Fig. 30**) și, înrudite stilistic cu ele, plăcuțe în formă de vioară (**Fig. 31**). Producerea lor în același atelier, poate chiar de către același meșter, este sugerată și de similaritatea opțiunii decorative.

Un loc deosebit în cadrul repertoriului formal al plăcilor decorative îl ocupă cele 10 plăcuțe în formă de rozetă de dimensiuni diferite, cu margini vălurite, unele putând proveni și de la sistemul ornamental al șeii sau al curelei șeii (**Fig. 32**). Specific sistemului lor ornamental este umbo-ul central cloazonat, încadrat de două benzi, cea

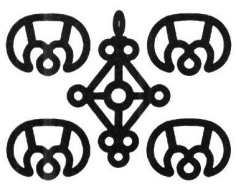

Die drei hier entdeckten Trensen sind aus Eisen hergestellt, wobei beide Teile der beweglichen Gebißstange mit Ringenden versehen sind und nach außen hin in einem „Auge" enden. Dieses enthielt die goldenen profilierten Röhrchen, in denen die hölzernen kannelierten, mit Goldblech überzogenen Trensenstangen eingelassen waren (**Abb. 29**). Einige waren zusätzlich mit zwei goldenen zylindrischen Stücken verziert, die auf ihrer Vorderseite mit rechteckigen Stegen ausgeschmückt waren. Bei einer der drei Trensen wurden senkrechte silbertauschierte Bänder benutzt, ein Umstand der auf Einflüsse aus Westeuropa, aus dem fränkisch-alamannischen Bereich hinweisen mag.

Für die Ausschmückung des Zaumzeuges wurde eine Vielfalt von Beschlägen von diverser Form verwendet deren Zusammengehörigkeit durch die polychrome Verzierungsweise hervorgehoben wird. Sie setzen sich überwiegend aus zwei Teilen zusammen: (1) eine, aus einem Zellennetz gebildete Deckplatte, deren Stege auf (2) eine massive Grundplatte gelötet sind. Die Analyse der Befestigungsmasse der Steine der Zaumzeugbeschlägplatten hat gezeigt, daß hier, wie bei den Beigaben des Childerichgrabes, eine Zementart benutzt wurde, die nur in den byzantinischen Zentralwerkstätten bekannt war, was somit auf eine Herstellung im byzantinischen Reich hinweis.

Es kommen vor: sternförmige, mit einem sechseckigen Almandin verzierte Knöpfe (**Abb. 26**), kronenförmige, almandinverzierte Beschläge (**Abb. 30**) und mit ihnen stilistisch verbundene violinförmige Beschläge (**Abb. 31**), die möglicherweise Erzeugnisse derselben Werkstatt sein könnten.

Einen besonderen Platz nehmen die zehn Rosetten mit gewellten Stegen, die wie folgt vertreten und gedeutet worden sind: drei kleinere Rosetten wurden als Zaumzeug-, drei mittelgroße Rosetten als Sattel- und vier große Beschläge als Sattelriemenbeschläge betrachtet (**Abb. 32**). Sie kennzeichnen sich durch einen gewölbten Mittelteil mit konzentrischen, radial verbundenen Kreisen aus. Formenkundlich scheinen mit den Apahidastücken vergleichbare

Fig. 29 Apahida (al doilea mormânt fastuos), părți de zăbale
Abb. 29 Apahida (zweites Prunkgrab), Trensenteile

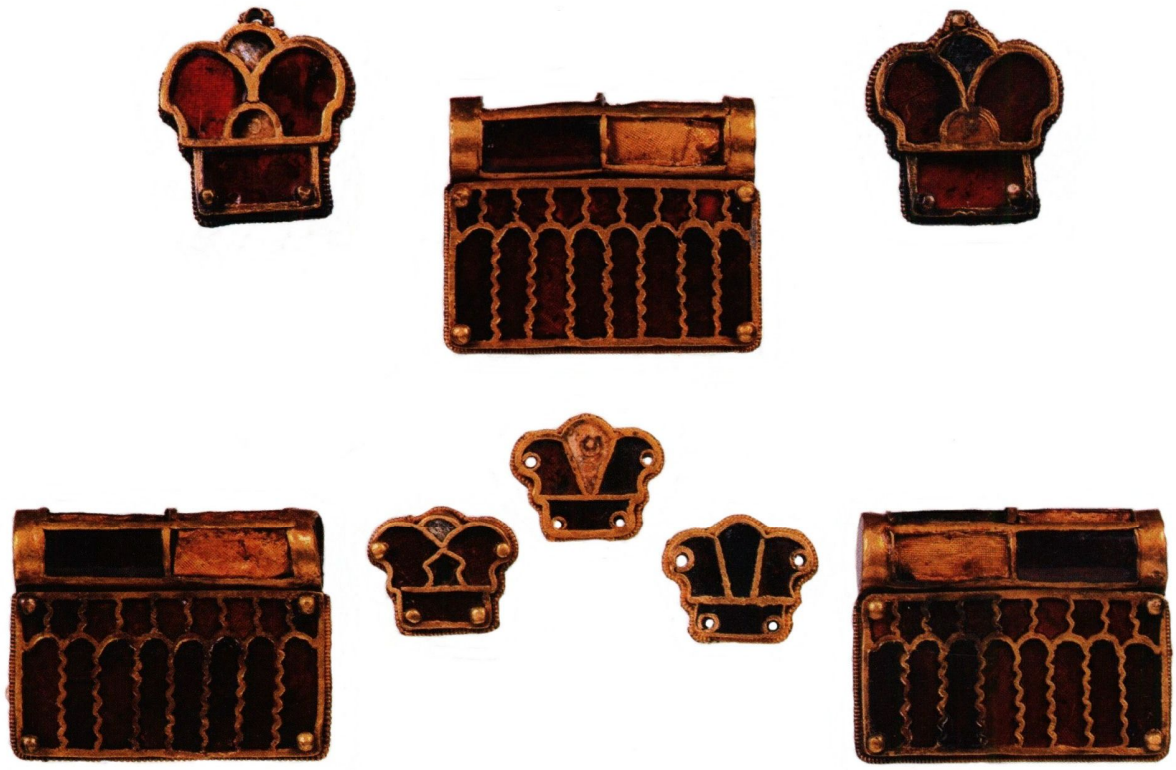

Fig. 30 Apahida (al doilea mormânt fastuos), plăci ornamentale ale harnașamentului
Abb. 30 Apahida (zweites Prunkgrab), Beschläge des Zaumzeuges

interioară cu celule în forma literei „S", cea exterioară cu celule în forma literei „omega", ultima sugerând de fapt șiruri de capete de vultur. Din punct de vedere formal ele se apropie de unele plăci ornamentale din spațiul nordpontic, dar mai ales de rozetele unui tip de șa din necropola regală de la Ballana din Nubia.

Înrudite stilistic cu ele sunt și cele trei plăcuțe rotunde cu trei capete de vultur laterali (**Fig. 31**). Două dintre ele sunt caracterizate printr-un umbo central cu două cercuri concentrice legate radial, amintind astfel de rozetele cu margine vălurită. La alte două, partea centrală a fost ornamentată cu celule hexagonale, cum apar dispuse însă în fagure, la placa ornamentală a gențiii (**Fig. 25**) sau la plăcuțele cataramelor de încălțăminte (**Fig. 27**).

Gama plăcilor de harnașament se întregește cu cele 27 de plăcuțe ornamentale alcătuite dintr-un câmp central cu marginea superioară vălurită și partea inferioară în formă de vioară, flancate lateral de capete vulturi (**Fig. 32**). Rețeaua ornamentală este alcătuită din celule cu pereți drepți, văluriți sau semicirculari, în care au fost încastrate mai ales almandine plane dar și pastă de sticlă verde. Modul de redare a capetelor de vultur, apropiat de cel al plăcuțelor rotunde cu trei capete de vultur (**Fig. 31**) sau al plăcii ornamentale a tecii spadei (**Fig. 28**) amintește de fibule din Italia ostrogotă sau Spania vizigotă și se deosebește în mare măsură de cel al plăcilor ornamentale ale șeii din același mormânt (**Fig. 34**).

Lor li se adaugă și patru plăcuțe dreptunghiulare terminate într-o nervură bombată, împodobite cu o rețea ornamentală din celule dreptunghiulare înguste cu pereți văluriți (**Fig. 30**), amintind astfel de plăcuțe asemănătoare din Crimeea sau din mediul merovingian, din mormântul regelui franc Childerich de la Tournai.

Tot ca podoabe ale harnașamentului au fost interpretate și mărgelele poliedrice ajurate (**Fig. 33**) strâns înrudite formal și stilistic cu cerceii cu cub poliedric ajurat sau cele sferoidale

Beschläge aus Grabfunden der ersten Hälfte des 5. Jahrhunderts von der Krim und aus dem nordpontischem Raum und auch aus Grab 3 der königlichen Nekropole von Ballana (Nubien) verwandt zu sein.

Stilistisch sind mit ihnen die runden, mit drei Vogelköpfen verziertn Beschläge verbunden. Zwei, der runden, mit drei Vogelköpfen verzierten Beschläge, weisen einen gewölbten Mittelteil mit zwei konzentrischen, radial verbundenen Kreisen auf (**Abb. 31**), die auf diese Weise an die oben besprochenen Rosetten mit gewellten Stegen erinnern. Bei den beiden anderen Stücken wurde der zentrale, flache Mittelteil mit sechseitigen Einlagen ausgeschmückt, wie sie, allerdings wabenförmig angeordnet, das Stegwerk der Verzierungsplatte der großen Tasche (**Abb. 25**) und die Beschlägplatten der kleinen Schuhschnallen (**Abb. 27**) zieren.

Zu den Zaumzeugstücken des zweiten Grabfundes von Apahida gehören weiterhin 27 Beschläge (**Abb. 32**), die aus einem Mittelfeld und zwei seitwärts gerichteten, gegenständig angeordneten Adlerköpfen mit übergroßen Schnäbeln bestehen; ein Motiv das auch auf dem Beschläg der Spathascheide vorkommt (**Abb. 28**). Die Darstellungsweise des Vogelkopfes erinnert an die Wiedergabe der mit Vogelköpfen verzierten Beschläge (**Abb. 31**) oder an Fibeln des ausgehenden 5. und beginnenden 6. Jahrhunderts aus dem ostgotischen Italien und westgotischen Spanien. Sie unterscheidet sich aber empfindlich von der Gestaltung der Adlerköpfe der Sattelbeschläge aus dem gleichen Grabfund (**Abb. 34**).

Das zweite Prunkgrab von Apahida enthielt darüber hinaus vier gleiche Beschläge, die aus einem rechteckigen Verzierungsfeld mit einem runden Wulst bestehen (**Abb. 30**). Die ebene Fläche wurde mit einem Stegwerk aus verschieden langen, senkrechten Zellen mit gewellten Stegen ausgefüllt. Ihnen formverwandt sind Beschläge aus frühvölkerwanderungszeitlichen Fundzusammenhänge von der Krim, aber auch ein Beschläg aus dem Childerichgrab.

Ebenfalls als Schmuckstücke des Zaumzeuges wurden sowohl die sieben goldenen, poly-

Fig. 31 Apahida (al doilea mormânt fastuos), plăci ornamentale ale harnașamentului

Abb. 31 Apahida (zweites Prunkgrab), Beschläge des Zaumzeuges

Fig. 32 Apahida (al doilea mormânt fastuos), plăci ornamentale ale harnașamentului

Abb. 32 Apahida (zweites Prunkgrab), Beschläge des Zaumzeuges

Fig. 33 Apahida (al doilea mormânt fastuos), plăci ornamentale ale harnaşamentului, mărgele
Abb. 33 Apahida (zweites Prunkgrab), Beschläge des Zaumzeuges, Perlen

din foaie de aur canelată, ornamentate suplimentar cu sârmuliţe perlate din aur (**Fig. 33**).

Probabil ca plăci ornamentale ale şeii trebuie interpretate cele două plăcuţe identice în formă de vultur (**Fig. 34**). Părţile clar stilizate ale corpului au fost acoperite cu o reţea ornamentală, în care cu excepţia ochiului, redat printr-o pastă de sticlă verde, au fost încastrate plăcuţe subţiri de almandine plane. Partea centrală, bombată a corpului a fost redată printr-o reţea de celule semicirculare întretăiate, care, ca şi la fibula mare din tezaurul de la Pietroasa (**Fig. 16**) sau la o serie de alte podoabe din lumea barbară, sugerează penajul păsării. Aspectul formal al pieselor se deosebeşte de alte reprezentări de vulturi din epoca migraţiilor, cum sunt de ex. cele de la Pietroasa (**Fig. 15–16**) Numai relaţii tipologice îndepărtate se pot stabili cu fibulele în formă de vultur din Italia ostrogotă sau Spania vizigotă. Ele se deosebesc de acestea prin sistemul ornamental, prin redarea armonioasă a părţilor corpului şi mai ales prin capul păsării cu linia elegantă a ciocului

edrischen Perlen, als auch die filigranvezierten kugelförmigen Perlen betrachtet (**Abb. 33**).

Wahrscheinlich als Sattelbeschläge sind die beiden mustergleichen goldenen Adlerfiguren mit einander zugewendeten Hals und Kopf, aus dem zweiten Prunkgrab von Apahida zu betrachtet (**Abb. 34**). Die klar stilisierten Körperteile wurden in Zelltechnik verziert und-mit Ausnahme der Augenzelle (grüner Paste) — mit Almandinen ausgefüllt. Das Verzierungsfeld des Mittelteiles der Beschlägplatte setzt sich aus übereinanderliegenden Halbkreisen zusammen, die, wie auf der großen Fibel aus dem Schatzfund von Pietroasa (**Abb. 16**) wohl das Gefieder andeuten. Die Form der Adlerfiguren von Apahida unterscheidet sich von den anderen völkerwanderungszeitlichen Adlerdarstellungen, wie z.B von Pietroasa (**Abb. 15–16**). Nur als entfernte Parallelen können Adlerfibeln aus dem ostgotischen Italien und aus dem westgotischen Spanien gelten. Die Stücke aus Apahida unterscheiden sich von diesen durch das Verzierungs-

Fig. 34 Apahida (al doilea mormânt fastuos), plăci ornamentale ale șeii
Abb. 34 Apahida (zweites Prunkgrab), Beschläge des Sattels

puternic arcuită și alungită. Lipsește și redarea ghiarelor prin pietre ornamentale canelate, cum apar de altfel și pe plăcile toartelor coșulețelor poligonale din tezaurul de la Pietroasa (**Fig. 7–8**). Lipsa unor modele înrudite împreună cu apariția insolită a acestor reprezentări de vulturi de o calitate deosebită în bazinul Dunării Mijlocii, duc cu gândul la surse de inspirație din orfevrăria antică târzie.

Tot în acest mediu a fost turnat și paharul din sticlă gălbui verzuie (**Fig. 35**), care prin sistemul său decorativ cu fațete ovale, dar și datorită formei sale tronconice, aparține unui tip de pahare a căror răspândire se întinde de la Marea Neagră și până în Scandinavia. Produs cândva la începutul secolului al V-lea, prețiosul recipient a fost păstrat cu grijă până în a doua jumătate a aceluiași secol, când a fost reparat sau poate împodobit cu banda de aur profilată, fixată cu nituri de aur. Se întrezăresc aici legături ale casei regale gepide cu nordul Europei, mai precis cu sudul Norvegiei, unde se concentrează exclusiv paharele astfel împodobite (reparate).

Unitatea stilistică a opțiunii ornamentale a pieselor de inventar din mormântul doi de la Apahida împreună cu rafinamentul și înalta calitate tehnologică a realizării, permit identificarea lor ca

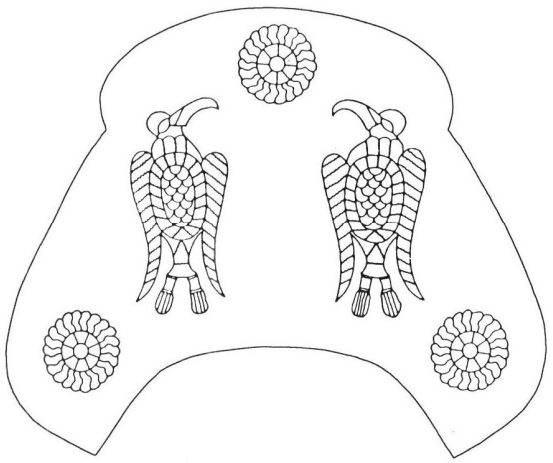

system, durch die harmonische und schemenhafte Darstellung der verschiedenen Körperteile und vor allem durch den stark in die Länge gezogenen gewölbten Schnabel. Unbekannt ist bei den übrigen Adlerfibeln auch die Darstellungsweise der Vogelkrallen durch kannelierte, grüne Halbedelsteine, bei denen also eine Schneidetechnik der Steine zu beobachten ist, die ebenfalls bei den gewölbten Almandinstäbchen der Griffe der Pantherschalen aus dem Schatzfund von Pietroasa (**Abb. 7–8**) angewendet wurde. Aufgrund des Fehlens engverwandter Vorbilder und wegen des plötzlichen Auftauchens dieser qualitätsvollen Adlerdarstellungen im Karpatenbecken liegt es nahe, ihre Inspirationsquelle in der spätantiken Kunstindustrie zu suchen

Als ein Erzeugnis desselben Milieus kann auch der Glasbecher aus dem zweiten Grabfund von Apahida betrachtet werden (**Abb. 35**). Der Glasbecher wurde aus gelblichen grünen Glas gegossen und nähert sich durch seine kegelstumpfförmige Gestaltung und aufgrund seiner ovalen Facetten, an einem Typ von Bechern an, deren Verbreitung vom nördlichen Schwarzen Meer bis nach Skandinavien reicht. Sie werden vornehmlich in die letzten Jahrzehnte des 4. und in den Beginn des 5. Jahrhunderts datiert. Am Anfang des 5. Jahrhunderts hergestellt, wurde das kostbare Gefäß bis in die zweite Hälfte des 5. Jahrhunderts sorgfältig aufbewahrt. Wahrscheinlich wurde in dieser Zeit auch die Reparatur (oder Ausschmückung) des Bechers durchgeführt. Diese wird durch das halbkreisförmige, am Rand profilierte Goldband, das im oberen Abschnitt mittels Goldnieten befestigt wurde, angedeutet. Reparaturen von Glasbecher sind ansonsten nur aus Südnorwegen bekannt, ein Umstand der auf weiträumige Beziehungen des gepidischen Könighauses hinweisen mag.

Die stilistische Einheit der ornamentalen Option der Beigaben des zweiten Prunkgrabes von Apahida zusammen mit dem Raffinement und die hohe technologische Qualität ihrer Ausführung, gestatten die Beigaben des Grabfundes als Erzeugnisse der spätantiken Kunstindustrie zu identifizieren und das ganze

Fig. 35 Apahida (al doilea mormânt fastuos), pahar de sticlă
Abb. 35 Apahida (zweites Prunkgrab), Glasbecher

produse ale orfevrăriei antice târzii, iar a întregului ansamblu, ca pe un cadou imperial oferit casei regale gepide, reflex al relațiilor diplomatice cu Imperiul de Răsărit după lupta de la Nedao.

Dacă inventarul celor două morminte princiare de la Apahida, ne apropie de lumea regilor gepizi, conducători ai coaliției germanice care în urma victoriei în lupta de la Nedao a determinat noua constalație politică a bazinului carpatic, splendidele piese de podoabă și port ale tezaurului de la Cluj-Someșeni (**Fig. 36–39**) ne introduc în atmosfera celor mai înalte reprezentante ale ierarhiei sociale a societății gepide din cea de a doua jumătate a secolului al V-lea. Relevante sunt în acest sens podoabele gâtului și brațelor, fastuoasa catarama de centură și mai ales splendidul pectoral.

Gâtul prințesei de la Someșeni era împodobit cu un lanț din sârmă de aur împletită, de care atârnau, potrivit modei bizantine, pandantivi și mărgele de aur de o mare diversitate formală și decorativă.

Cei șase pandantivi semilunari, ornamentați pe avers cu o rețea decorativă de celule cu almandine plane, se încadrează în marea grupă de pandantivi semilunari întâlniți în toate timpurile și epocile. Piesele de la Someșeni se leagă stilistic și formal de exemplarele asemănătoare, purtate pe parcursul secolului al V-lea atât în stepele nordpontice, cât și în bazinul carpatic, în spațiul turing, alamanic sau în cel ostrogot din Italia.

Motivul ornamental al celor șase pandantivi romboidali, pe a căroror placă de aur subțire a fost sudată rețeaua ornamentală cu celulă centrală rotundă, mărginită de patru celule ordonate cruciform, se reîntâlnește la inelele cu placă ornamentală romboidală (**Fig. 38**) și duce cu gândul la celulele romboidale ale unor piese de po-

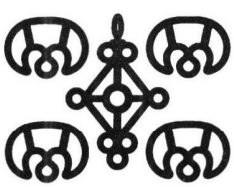

Ensemble als ein kaiserliches Geschenk an das gepidische Königshaus, als eine Rückstrahlung der Beziehungen mit dem oströmischen Reich nach der Schlacht von Nedao zu betrachten.

Wenn die Beigaben der zwei Apahidagräbern uns in die Welt der gepidischen Könige, die nach der Schlacht von Nedao, das politische Geschehen des Karpatenbeckens maßgebend geprägt haben, durchblicken lassen, so führen uns die Pretiosen des Schatzfundes von Cluj-Someșeni (**Abb. 36–39**) in die Umgebung der höchsten Vertreterinnen der gepidischen sozialen Hierarchie der zweiten Hälfte des 5. Jhs. ein. Hierfür sprechen der goldene, teilweise almandinverzierte Hals- und Handschmuck, die prunkvolle almandinverzierte Schnalle mit rechteckiger Beschlägplatte und vor allem das beeindruckende goldene almandinverzierte Pektorale.

Der Hals der gepidischen Prinzessin von Someșeni war mit einer goldenen Kette geschmückt, an der nach byzantinischem Vorbild, verschiedenförmige Anhänger hingen.

Die sechs halbmondförmigen Anhänger aus einem dünnem Goldblech, auf dem drei Steinfassungen angelötet sind, reihen sich in die große Gruppe der halbmondförmigen Anhängern ein, die in unterschiedlichen Zeiten und bei verschiedenen Kulturgruppen vielfach anzutreffen sind. Für das Ende des 4. und den Verlauf des 5. Jahrhunderts sind im pontischen Steppengebiet mehrfach steinverzierte, halbmondförmige Anhänger belegt. Stilistisch verwandte frühvölkerwanderungszeitliche Stücke der Mitte oder zweiten Hälfte des 5. Jahrhunderts stammen auch aus dem Karpatenbecken. In ähnlicher Formgebung kommen sie in Böhmen, im thüringischen Raum und im alamannischem Siedlungsgebiet, aber auch im ostgotischen Italien vor.

Das Verzierungsmotiv der sechs rautenförmigen Anhänger, auf deren dünnen goldenen Grundplatte das, aus einer zentralen runden Zelle und vier kreuzförmig angeordneten Stegen bestehende Stegwerk aufgelötet wurde, wiederholt sich bei den Fingerringen mit rautenförmiger Schmuckplatte (**Abb. 38**). Das Motiv erinnert an die rautenförmigen Zellen von osteuropäischen

doabă est-europene din prima jumătate a secolului al V-lea și mai ales la placa romboidală a unor fibule din mediul alamanic sau merovingian al secolului al VI-lea.

Banda ornamentală exterioară a discului central al celor șapte mărgele în formă de bucșă, împodobită cu celule dreptunghiulare (**Fig. 36**), amintește de ornamentul similar al capetelor de animale ale lanțului împletit din același tezaur (**Fig. 37**), de cel al pandantivilor cu clopoței din primul mormânt (**Fig. 24**) sau de banda ornamentală a uneia din psaliile din cel de al doilea mormânt (**Fig. 29**) de la Apahida. Asemenea mărgele sunt relativ rare, după cum o ilustrează și cele două piese asemănătoare din bazinul superior al Tisei de la Gáva respectiv din Boemia de la Mecholupy.

Probabil aceluiași colier i-au aparținut, dispuse poate în ordine alternativă cu mărgelele în formă de bucșă, mărgelele poliedrice ajurate ornamentate cu almandine (**Fig. 36**). Legături tipologice strânse există și cu cerceii cu cub poliedric ajurat (**Fig. 17**), dar și cu piese similare din bazinul carpatic sau din spațiul nord-pontic, din Crimeea.

Piesa de paradă a tezaurului de la Cluj-Someșeni este reprezentată de splendida podoabă a pieptului, pectoralul circular, realizat din două plăci de aur sudate între ele (**Fig. 37**). Se remarcă la placa subțire a reversului motivul pozitiv realizat în tehnica *au repoussé* reprezentând o cruce, care spre deosebire de alte piese asemănătoare, este întors spre interior. Centrul rețelei ornamentale al plăcii aversului este dominat de o cruce cu brațe egale, alcătuită din celule triunghiulare și circulare. În rețeaua de celule au fost fixate, ca de altfel și la colanul cu balama din tezaurul de la Pietroasa (**Fig. 12**), almandine plane sau bombate. Spațiul dintre brațele crucii a fost acoperit cu o rețea de cercuri care încadrează o celulă romboidală, procedeu ornamental frecvent întâlnit în orfevreria pontică sau mediteraneeană. Câmpul ornamental a fost încadrat de

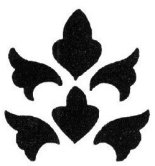

Pretiosen der ersten Hälfte des 5. Jhs und vor allem an die Fibeln mit rautenförmiger Spiralplatte des 6. Jahrhunderts aus dem merowingischen und alamannischen Raum.

Ähnlich wie die sieben nabenförmigen Perlen, die in der Mitte mit einem Band aus 12 Almandinen verziert sind (**Abb. 36**), wurden auch die tierkopfähnlichen Endstücke der geflochtenen Kette aus Cluj-Someșeni (**Abb. 37**), das Zierstück der glockenförmigen Anhänger aus dem ersten (**Abb. 24**) und eine der Trensen aus dem zweiten Grabfund von Apahida gearbeitet (**Abb. 29**). Verwandte Stücke sind selten. Als nächste Parallelen können nur die ähnlich gestalteten Perlen aus Grabfunden aus dem oberen Theißbecken (Gáva) oder aus Böhmen (Mecholupy) angeführt werden.

Wahrscheinlich zur selben Kette, möglicherweise in abwechselnder Reihenfolge mit den nabenförmigen Perlen aufgezogen, haben auch die durchbrochenen almandinverzierten polyedrischen Perlen gehört (**Abb. 36**). Enge typologische Verwandtschaften bestehen mit den Ohrringen mit polyedrischem durchbrochenem Endknopf (**Abb. 17**). Entsprechende Perlen sind noch im Karpatenbecken und auch auf der Krim belegt.

Das Prachtstück des Schatzfundes von Cluj-Someșeni ist das aus zwei zusammengelöteten Goldplatten hergestellte Pektorale (**Abb. 37**). Die dünne getriebene Platte der Rückseite, deren positives Motiv nach innen gerichtet ist, unterscheidet sich von anderen Pektoralen der zweite Hälfte des 5. Jahrhunderts, bei denen das positive Motiv immer nach außen gerichtet ist. Im Mittelfeld der durchbrochenen Platte der Vorderseite befindet sich ein gleicharmiges Kreuz, dessen Stegwerk kreis- und dreieckförmig gegliedert wurde. Das Stegwerk war, ähnlich wie beim Halskragen aus dem Schatzfund von Pietroasa (**Abb. 12**), mit planen und gewölbten Almandinen ausgelegt. Zwischen den Kreuzarmen liegen Kreise, die je eine mittelständige Raute umschließen, ein Verfahren das öfter in der nordpontischen und mediterranen Goldschmiedekunst anzutreffen ist. Am Rand wird das Stegwerk des Kreuzes von einem Band

Fig. 36 Cluj-Someşeni (tezaur), mărgele ale podoabei gâtului
Abb. 36 Cluj-Someşeni (Schatzfund), Perlen des Halsschmuckes

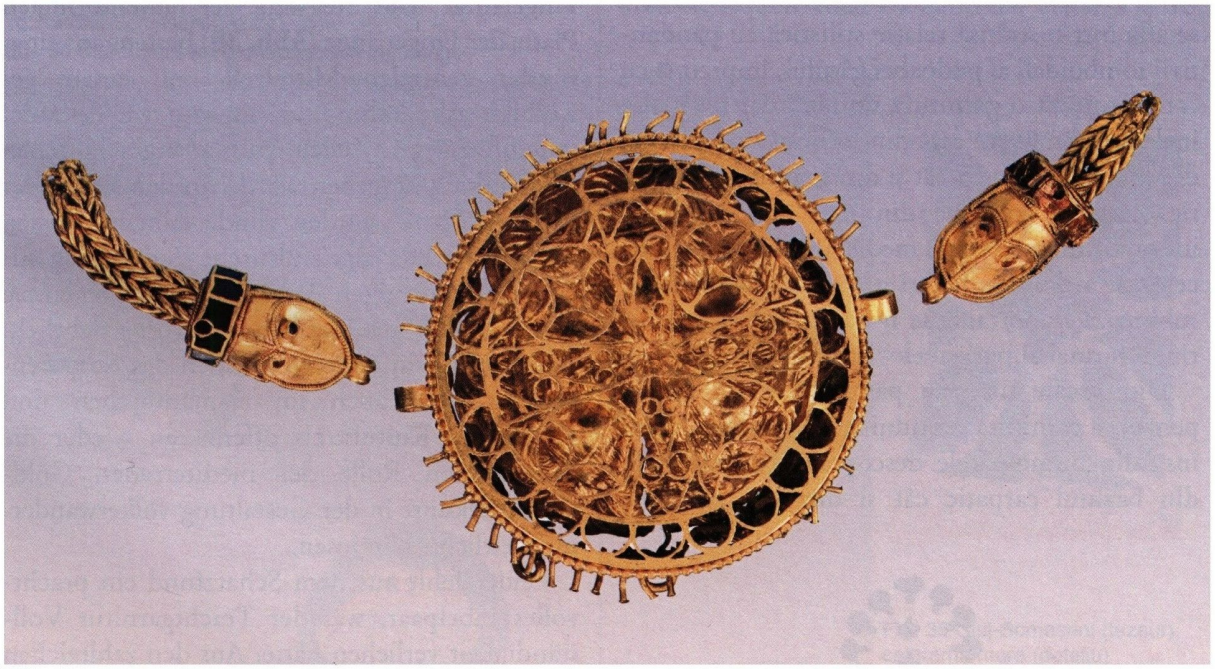

Abb. 37 Cluj-Someşeni (tezaur), pectoral
Fig. 37 Cluj-Someşeni (Schatzfund), Pektorale

o bandă circulară alcătuită din semicercuri, un motiv decorativ care se reîntâlnește din nou în orfevreria pontică și mediteraneeană. Piesa de care, în trei urechiușe ale laturii inferioare atârnau pandantivi este bizantină și bizantin este și obiceiul de a purta cruci cu pandantivi. Se evidențiază astfel din nou legături cu moda aulică bizantină.

În urechiușele laterale ale piesei a fost fixat lanțul împletit din sârmă de aur (**Fig. 37**). Lanțuri cu capete de animal au fost folosite încă din perioada scitică în diferite cercuri sau arii culturale. Ele apar foarte des în orfevrăria bizantină și au fost depuse adesea în mormintele fastuoase din Europa de Est sau de Vest. Banda ornamentală care mărginește protoma a fost folosită în orfevrăria georgiană încă în a doua jumătate a secolului al II-lea și prima jumătate a celui următor.

Podoabei brațelor și mâinilor i-au aparținut și două brățări de aur, una masivă și alta tubulară și mai ales splendide inele din aur, a căror placă ornamentală de formă romboidală (**Fig. 38**) a fost împodobită cu o rețea de celule dominate de o celulă rotundă cu o almandină bombată, încadrată de celule trapezoidale sau romboidale iar în colțuri cu câte două celule rotunde. Inelele se află într-o strânsă relație stilistică cu pandantivii romboidali ai podoabei gâtului, împreună cu care formează o garnitură unitară, dar și cu alte inele asemănătoare atât din bazinul carpatic sau din mediul alamanic cât și din spațiul nord-pontic, ceea ce conduce din nou spre surse de inspirație din orfevrăria medieraneeano-pontică a celei de a doua jumătăți a secolului al V-lea și subliniază importanța ei în cristalizarea repertoriului formal al podoabelor epocii migrațiilor.

Din păcate nu s-au păstrat și două fibule, pentru ca garnitura portului să fie completă. Știm însă din numeroasele descoperiri funerare atât din bazinul carpatic cât și din alte părți ale

von nach innen offenen Kreisen eingefaßt, ein Verzierungsmotiv das seine nächsten Parallelen wiederum in der nordpontischen Goldschmiedekunst hat. An drei kleinen Drahtösen der Unterseite hingen Anhänger. Das Stück, an dem Pendilien hingen ist byzantinisch und byzantinisch ist auch die Sitte Pendilienkreuze zu tragen. Damit verdeutlicht der kostbare Halsschmuck Beziehungen zur byzantinischen Hoftracht.

An den seitlich angelöteten Tragösen wurde die, mit Tierkopfenden geschmückte, geflochtene Kette (**Abb. 37**) eingehängt. Ketten mit Tierkopfenden wurden seit skytischer Zeit in verschiedenen Kulturkreisen getragen. Sie kommen häufig in der byzantinischen Goldschmiedkunst vor und wurden nicht selten in den Prunkgräbern Ost- und Westeuropas beigelegt. Das goldene, die Tierkopfenden begrenzende Band wurde in der georgischen Goldschmiedekunst schon während der zweiten Hälfte des 2. und der ersten Hälfte des 3. Jahrhunderts benutzt.

Dem Arm- und Handschmuck gehören zwei, leider nur bruchstückmäßig erhaltene Armringe, davon einer hohl und der andere massiv und mit Tierkopfenden und vor allem wundervolle Fingerringe. Das Stegwerk der rautenförmigen Platte der Fingerringe (**Abb. 38**) besteht aus einer runden zentralen Mittelzelle mit einem gewölbten Almandin und die von trapez- oder rautenförmigen Zellen mit plangeschliffenen Almandinen umgeben wurde. In den Ecken der Schmuckplatte wurden runde Almandinzellen angebracht. Die enge stilistische Verbindung mit den rautenförmigen Anhängern, mit denen sie eine Garnitur gebildet haben, ist offensichtlich. Gegenstücke in anderen Funden des Karpatenbeckens aber auch im alamannischen und pontischen Kulturkreis offenbaren wieder die bedeutenden Rolle der mediterranen Goldschmiedekunst in der Gestaltung völkerwanderungszeitlicher Pretiosen.

Leider fehlt aus dem Schatzfund ein prachtvolles Fibelpaar, was der Trachtgarnitur Vollständigkeit verliehen hätte. Aus den zahlreichen gleichzeitigen völkerwanderungszeitlichen Grabfunden des Karpatenbeckens oder auch aus

Europei, că portul nobilelor doamne era alcătuit, pe lângă prețioase podoabe ale gâtului, din două fibule, ornamentate în stil policrom sau cu decor turnat în relief și o splendidă cataramă.

Nu trebuie să ne mire astfel faptul că în tezaurul de la Someșeni s-a aflat și o splendidă cataramă de aur cu placă dreptunghiulară (**Fig. 39**) la care se remarcă atât inelul și spinul nedecorat, lucrate dintr-o bară de aur masiv cât și stilul policrom al plăcii aversului, fixată de placa netedă a reversului cu nituri de aur. Câmpul ornamental al plăcii aversului este dominat de o celulă centrală cvadrilobată în trepte, de la care pornesc pereți văluriți spre margine și de cele patru celule ovale poziționate pe linia digonalelor, motiv care apare deja în contexte romane târzii. O particularitate a stilului ornamental al cataramei de la Cluj-Someșeni este reprezentată de celula centrală în trepte, un motiv care a fost preluat poate din arhitectura sacrală bizantină. Un rol important l-au jucat însă și influențe recepționate din Orientul Apropiat prin intermediul orfevrăriei pontice. În acest sens trebuie interpretate și celulele vălurite, care deși apar

anderen Teilen Europas ist aber bekannt, daß die Tracht der vornehmen Frauen aus einer kostbaren Halsgarnitur, zwei kerbschnittverzierten oder im polychromen Stil ausgeschmückten Fibeln dazu noch eine imponierende Gürtelschließe bestand

So wirkt es nicht wunderlich, daß dem Schatzfund aus Cluj-Someșeni auch eine goldene Schnalle angehört, deren ovaler Bügel und starker Dorn glatt sind (**Abb. 39**). Die Vorderseite der zweiteiligen, rechteckigen Beschlägplatte wurde mit einem Stegwerk aus ovalen, in den Diagonalen angeordneten Fassungen, die um eine zentrale Vierpaßzelle aus getrepptem Stegen gruppiert sind, verziert. Das Motiv der ovalen, in den Diagonalen liegenden Fassungen scheint schon in spätrömischen Zusammenhängen belegt zu sein. Eine Eigenart des Stegwerkes der Schnalle aus Cluj-Someșeni bildet die treppenförmige Mittelzelle, ein Motiv das möglicherweise aus der byzantinischen Sakralarchitektur übernommen wurde. Doch scheinen dabei auch unmittelbare Anregungen aus der, Einflüsse des Vorderen Orients filtrierenden, pontischen Goldschmiedekunst, eine bedeutende Rolle gespielt zu haben. Dafür sprechen auch die gewellten Stege. Obwohl sie isoliert auch während der ersten Hälfte

Fig. 38 Cluj-Someșeni (tezaur), inele
Abb. 38 Cluj-Someșeni (Schatzfund), Fingerringe

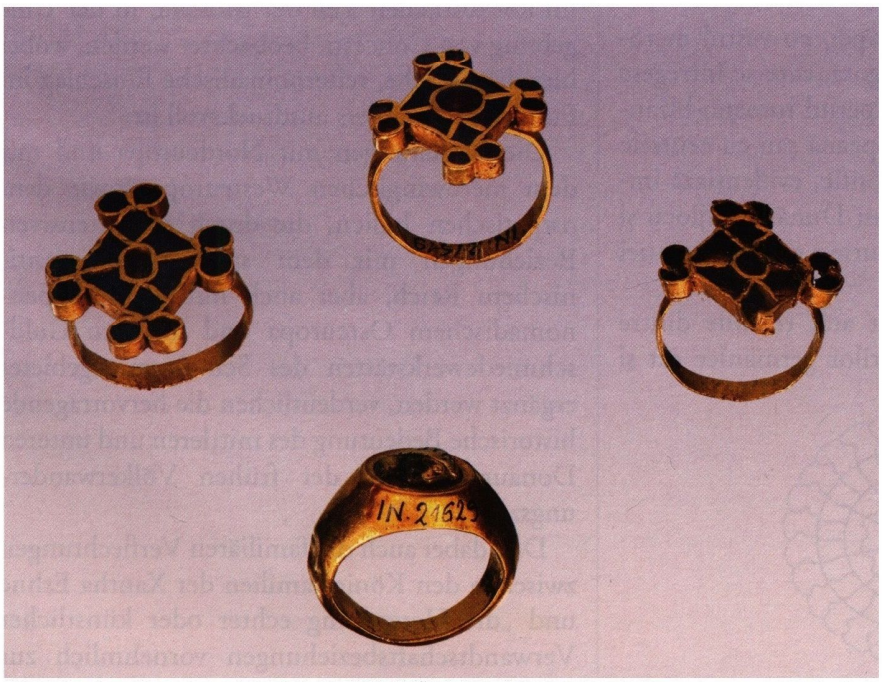

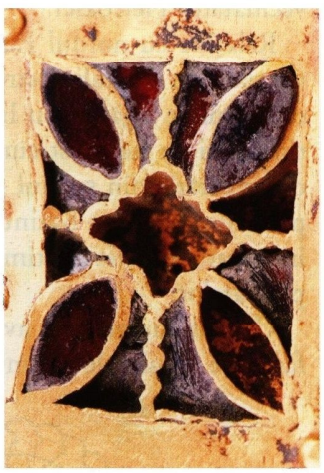

Fig. 39 Cluj-Someșeni (tezaur), cataramа mare (detaliu)
Abb. 39 Cluj-Someșeni (Schatzfund), große Schnalle (Detail)

izolat în prima jumătate a secolului al V-lea, par a fi specifice celei de a doua jumătăți a secolului. Prin răspândirea lor pe o arie geografică vastă, ele subliniază din nou rolul major al centrelor orfevrăriei antice târzii în procesul de cristalizare al celei barbare.

Spre deosebire de stilul ornamental al podoabelor de la Apahida, rețeaua decorativă a podoabelor de la Someșeni este mai simplă. Lipsesc din rețelele ornamentale celulele în forma literei „omega", care par a fi fost folosite mai ales în a doua jumătate a secolului al V-lea, nu au fost folosite celule hexagonale, după cum lipsesc și bobițele de almandine sau almandinele canelate; execuția este mai rudimentară, mai puțin rafinată, toate la un loc sugerând poate diferențe cronologice sau mai degrabă diferite centre de orfevrerie, în Imperiu pentru ansamblul de la Apahida, în Barbaricum, cu excepția pectoralului circular, pentru restul podoabelor de la Someșeni.

Concentrarea complexelor fastuoase în valea Someșului Mic, nu departe de orașul roman Napoca, sugerează existența aici a unui centru politic al regatului gepid. Același fenomen, dar de coloratură hunică sau huno-otrogotă, se poate constata și în prima jumătate a secolului al V-lea în nord-estul Moldovei, în zona Conceștiului, respectiv în partea de nord-est a Munteniei, în vecinătatea Pietroasei.

Relațiile cu nordul Europei, cu vestul merovingian sau cu Italia ostrogotă, care se întregesc cu intensele legături cu Imperiul romano-bizantin dar și cu stepa est-europeană sau cu centrele de orfevrărie din spațiul pontic, evidențiază importanța majoră a bazinului Dunării mijlocii și inferioare în perioada timpurie a epocii migrației popoarelor.

Un rol major l-au avut atât relațiile dintre familiile regale ale neamurilor germanice cât și

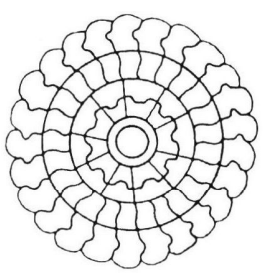

des 5. Jahrhunderts auftreten, scheinen sie mehr für die zweite Jahrhunderthälfte kennzeichnend gewesen zu sein und veranschaulichen nochmals durch ihre weiträumige Verbreitung, die bedeutende Rolle der spätantiken Goldschmiedekunst.

Im Unterschied zu den cloisonnierten Beigaben aus Apahida, fehlen bei den Pretiosen aus Cluj-Someșeni die omegaförmigen Einlagen, die scheinbar erst in der zweiten Hälfte des 5. Jahrhunderts in Verwendung kamen. Das Fehlen auch anderer Verzierungsmotive (z.B. die wabenförmig angeordneten Zellen) und der vergleichsweise rudimentäre Verzierungsstil, könnten möglicherweise auf einen chronologischen Unterschied zu den Arbeiten aus den Apahidagräbern oder wahrscheinlicher, auf verschiedene Werkstätten hindeuten: im Reich für die Beigaben von Apahida, im Barbaricum, mit Ausnahme des Pektorals, für die Pretiosen von Someșeni.

Die Konzentration dieser besonders aufwendig ausgestatteten Funde im Tal des Kleinen Somesch, in der Umgebung der antiken Stadt Napoca, scheint hier auf die Existenz eines ostgermanischen, gepidischen Herrschaftszentrums hinzuweisen. Ein ähnlicher Vorgang kann während der ersten Hälfte des 5. Jahrhunderts auch im nordöstlichen Teil der Walachei, in der Umgebung von Pietroasa, und im nordöstlichen Teil der Moldau, in der Umgebung von Concești, beobachtet werden, wobei hier der östliche, reiternomadische Einschlag im Fundstoff besonders ausdrucksvoll ist.

Die Beziehungen mit Nordeuropa und mit dem merowingischen Westeuropa sowie dem ostgotischen Italien, die durch die intensiven Beziehungen mit dem spätrömisch-byzantinischem Reich, aber auch mit dem steppennomadischem Osteuropa und mit den Goldschmiedewerkstätten des Schwarzmeergebietes ergänzt werden, verdeutlichen die hervorragende historische Bedeutung des mittleren und unteren Donauraumes in der frühen Völkerwanderungszeit.

Daß dabei auch die familiären Verflechtungen zwischen den Königsfamilien der Xantha Ethne und „die Herstellung echter oder künstlicher Verwandtschaftsbeziehungen vornehmlich zur

„realizarea unor legături de rudenie reale sau artificiale mai ales cu pătura conducătoare militară romană târzie".

Sfârșitul secolului al V-lea a însemnat și sfârșitul epocii aurului și al almandinelor la Dunărea mijlocie și de Jos și începutul dominației argintului care în diverse modalități decorative a jucat, alături de bronz, un rol dominant în realizarea pieselor de podoabă până în ultima treime a secolului al VI-lea. Prinții barbari, atât de expresiv prezenți în complexele fastuoase ale secolului al V-lea, se sustrag în secolul al VI-lea identificării arheologice, pentru a deveni din nou vizibili abia în ultima treime a secolului, odată cu cucerirea avară a bazinului carpatic.

spätrömischen militärischen Führungsschicht" von Bedeutung waren, soll hier nur angedeutet werden.

Das Ende des 5. Jhs. hat auch das Ende der Vorherrschaft des Goldes und der Almandinen an der unteren und mittleren Donau und den Anfang der dominierenden Rolle des Silbers bedeutet, das neben der Bronze in der Herstellung der Schmuck- und Trachtstücke eine hervorragende Rolle gespielt hat.

Die, in den Fundverbänden des 5. Jhs. so expressiven barbarischen Prinzen entziehen sich im 6. Jh. der archäologischen Identifikation, um erst im letzten Viertel des 6. Jhs., im Zuge der awarischen Landnahme des Karpatenbeckens, wieder faßbar zu werden.

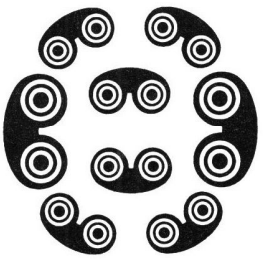

BIBLIOGRAFIE

Apakidze M. A., Gobedjiswili G. F., Kalandadze A. N., Lomtatidze G. A., *Mcheta.* vol. I. Tbilisi 1958.

Ammianus Marcellinus, *Istoria romană în 31 de cărți.* în: H. Mihăescu, Gh. Ștefan, R. Hîncu, V. Iliescu, V.C. Popescu, *Izvoarele Istoriei României.* Vol. II, București 1970, 117–16.

Arrhenius B., *Granatschmuck und Gemmen aus nordischen Funden des frühen Mittelalters.* Stockholm, 1971.

Arrhenius B., *Merovingian Garnet Jewellery. Emergence and social implication.* Stockholm, 1985.

Banck A., *Byzantine Art in the collection of the USSR.* Moskau, 1966.

Bierbrauer V., *Die ostgotischen Grab- und Schatzfunde aus Italien.* Biblioteca degli „Studi Medievali", vol. 7, Spoleto, 1975.

Bierbrauer V., *Zur chronologischen und regionalen Gliedrung des ostgermanischen Fundstoffes des 5. Jahrhunderts aus Sudosteuropa.* in: *Die Völker an der mittleren und unteren Donau im fünften und sechsten Jahrhundert.* Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Denkschriften. Vol. 145, Veröffentlichungen der Komission f. Frühmittelalterforschung. Vol. 4, Viena, 1980, 131–142.

Bierbrauer V., *Ostgermanische Oberschichtgräber der römischen Kaiserzeit und des frühen Mittelalters.* Peregrinatio Gothica, 40–106 (Archaeologia Baltica 8, Łódz, 1989).

Bierbrauer V., *Das Frauengrab von Castelbolonese in der Romagna (Italien). Zur chronologischen, ethnischen und historischen, Auswertbarkeit des ostgermanischen Fundstoffes des 5. Jahrhunderts in Südosteuropa und Italien.* Jahrbuch RGZM Mainz, 38, 1991, 541–592.

Bóna I., *Das Hunnenreich.* Budapest, Stuttgart, 1992.

Böhner K., *Childerich von Tournai.* Reallexikon d. germ. Altertumskunde, vol. 4. Berlin, New York, 1981, 440–460.

Capelle T., *Die Miniaturkette von Szilágysomlyó (Șimleu Silvaniei).* Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie. Bd. 22. Aus dem Seminar für Ur- und Frühgeschichte der Universität Münster, Bonn, 1994.

Dumas F., *Le tombeau de Childeric.* La Normandie Souterraine 3 (Rouen, 1975), 3–44.

Fettich N., *Der zweite Schatz von Szilágy Somlyó.* Arch. Hung. 8, 1932.

Harhoiu R., *Die frühe Völkerwanderungszeit in Rumänien.* București, 1998.

Horedt K., Protase D., *Der Schatzfund von Cluj-Someșeni.* Germania 48, 12, 1970, 85–98.

Horedt K., Protase D., *Das zweite Fürstengrab von Apahida.* Germania 50, 12, 174–220.

Huber J., Pocher J., Volbach W. F., *L'Europe des invasion.* Paris, 1967.

Kiss A., *Die goldbeschlagenen Schalen der Fürstengräber von Szeged-Nagyszéksós und Apahida III.* Folia Arch. 33, 1982, 163–185.

Kiss A., *Die Werkstätte des Gepidenkönigs Omharus von Apahida (Siebenbürgen).* Acta Archaelogica 47, 1995, 305–318.

Klumbach H., *Spätrömische Gardehelme.* (Hsg. von K. Klumbach). München, 1973.

Kossack G., *Prunkgräber.* Studien zur vor- und frühgeschichtlichen Archäologie. Festschrift f. Joachim Werner. Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte. Ergbd. 1 (1974), 3–33.

Lund-Hansen U., *Kvarmlosefundet. En Analyse of Sösdalastilen og dens Forndsaetinger.* Aarboger, 1969, 63–102.

Maenchen-Haelfen O., *Die Welt der Hunnen.* Viena-Köln-Graz 1978.

Marcellinus Comes, *Cronica.* în: H. Mihăescu, Gh. Ștefan, R. Hîncu, V. Iliescu, V.C. Popescu, *Izvoarele Istoriei României.* Vol. II. București, 1970, 358–360.

Matzulevič L., *Byzantinische Antike.* Berlin și Leipzig, 1929.

Odobescu Al., *Opere vol. 4. Tezaurul de la Pietroasa.* București, 1976.

Priscus Panites, *Despre soliile romanilor la cei de alt neam.* în: H. Mihăescu, Gh. Ștefan, R. Hîncu, V. Iliescu, V.C. Popescu, *Izvoarele Istoriei României.* Vol. II. București, 1970, 247–299.

Riegl A., *Die spätrömische Kunstindustrie nach ihren Funden in Oesterreich-Ungarn.* Viena, 1901.

Roth H. (Hsg.), *Kunst der Völkerwanderungszeit.* Propyläen Kunstgeschichte, Supplementband 4. Frankfurt a.M.-Berlin-Viena, 1979.

Wilfried Seipel (Herausgeber). *Barbarenschmuck und Römergold. Der Schatz von Szilászomlyó.* Eine Ausstellung des Kunsthistorischen Museums Wien und des Magyar Nemzeti Múzeum Budapest. Milano, Viena, 1999.

Werner J., *Beiträge zur Archäologie des Attilareiches.* München, 1956.

Werner J., *Childerich. Geschichte und Archäologie.* Antike Welt 14, 1, 1983, 28–35.

Wolfram H., *Geschichte der Goten. Von ihren Anfängen bis zur Mitte des sechsten Jahrhunderts. Entwurf einer historischen Ethnographie.* München, 1979.

Zaseckaja I. P., *Kul'tura kočevnikov južnorusskih stepej v gunskuju epohu (konec IV–V vv.).* Sankt-Petersburg, 1994.

DICȚIONAR DE TERMENI

Ajur (Fig.: 7; 8–11; 17–18; 20–22; 25) procedeu decorativ realizat prin stanțare sau turnare, prin care se decupau forme sau se realizau în placa de metal orificii, în care erau încastrate pietre ornamentale.

Alani: populație de neam iranian, care în sec. I d.Hr. au fost localizați în stepele din nordul munților Caucaz și apoi între Munții Ural și Don. Au întreprins în a doua jumătate a secolului I î.Hr. expediții de jaf în Armenia și Transcaucazia. Tot atunci, ca de altfel și în cursul secolului II d.Hr. au avut conflicte cu romanii. Între 370–375 au fost înfrânți de huni. Unii au fost așezați alături de ostrogoți în Pannonia, alții, împreună cu unele populații germanice au migrat mai departe spre vest, în Franța, Spania sau chiar în Africa de Nord.

Amphora: (gr. *amphoros* = „cu două toarte"), vas cu două toarte, relativ simetrice, gât îngust, corp bombat, conic sau cilindric, fund ascuțit, rotunjit sau inelar, destinat transportului sau păstrării lichidelor.

Au repoussé: vezi *ciocănire.*

Balteus: centură, uneori ornamentată, purtată în diagonală de care atârna spada.

Barbaricum: teritorii situate în afara frontierelor lumii clasice, locuite de populațiile barbare.

Caboșoane: lăcașuri izolate fixate prin căldură pe placa de metal, în care prin strângerea pereților erau prinse pietre ornamentale bombate.

Ciocănire: procedeu artizanal ce presupune modelarea sau baterea parțială a metalului, astfel încât motivul de pe matriță să iasă în relief (tehnica *au repoussé*) sau gravat în adâncime, fie pe aversul fie pe reversul plăcii de metal. Cu ajutorul diferitelor tipuri de ciocane, ciocănele și a unei game variate de poansoane, a suporturilor de piele, în cazul folosirii ciocănelelor de metal, a suporturilor dure în combinație cu ciocănele din lemn sau corn de animal, se lucra atât partea exterioară cât și partea interioară a obiectului de metal, acesta necesitând reîncălzirea sa de câteva ori pentru a nu deveni casant. În cazul ornamentării unor suprafețe mai mari, decorația se obținea prin presarea plăcilor pe modelul ornamentat.

Cizelare: procedeu artizanal ce presupune finisarea cu dăltița sau prin polizare cu nisipuri fine sau cu bucăți de gresie a ornamentelor realizate prin turnare sau ciocănire.

Emailul: material vitros colorat, compus din nisip silicos, amestecat cu carbonat de sodiu și, ca material colorant, oxizi metalici, fixat prin căldură pe o bază metalică, fie în crestături mai mult sau mai puțin regulate ale metalului (*email champlevé*) fie în compartimente singulare sau rețele de compartimente.

Federați (foederati): aliați al Imperiului cu care s-a încheiat, numai cu acordul împăratului, un tratat de alianță (*foedus*) limitat sau nelimitat în timp, prin care se reglementau relațiile economice, se confirma poziția politică și se fixau obligațiile militare față de Imperiu.

Filigranul: tehnică decorativă care presupune ornamentarea suprafeței de metal cu sârme de obicei rigide de secțiune circulară, mai rar semicirculară sau cu sârme tubulare sau plate. Sârma, care se obținea cu ajutorul unor filiere de fier sau din alt metal suficient de dur, putea fi simplă, împletită, răsucită sau crestată, creând uneori impresia de sârmă sau inele perlate. Aplicarea pe suportul de

metal se realiza prin încălzire, fie prin diferența între punctele de topire al sârmei ornamentale tratată în prealabil și a suportului, fie prin fixarea cu ajutorul unui tip special de fondant.

Goții: populație est-germanică a cărei patrie de origine a fost localizată de unii specialiști în Peninsula Scandinavă, de alții la gurile Vistulei. În jurul mijlocului secolului II d.Hr. **g.** au început să coboare spre S., așezându-se în cele din urmă în regiunea dintre Nipru și Don. Începând cu anii 30 ai secolului al III-lea au pustiit zone din Imperiu, atacurile declanșându-se atât pe mare cât și pe uscat. Infrângerea lor în lupta de la Naisus (269) de către Claudius II Gothicus, este urmată de o perioadă de liniște. În anul 291, cu prilejul conflictelor cu gepizii regelui Fastidas, apare prima mențiune a celor două mari ramuri ale **g.**: vizigoți (*vesu* = bun) sau tervingi (locuitori ai pădurilor) respectiv ostrogoți (*austra* = strălucitori) sau greutungi (locuitori ai câmpiilor nisipoase). Începând din a doua jumătate a secolului al III-lea istoria vizigoților este relativ bine cunoscută, cea a ostrogoților, până la venirea hunilor la sfârșitul secolului al IV-lea, mai greu de descifrat.

Gepizii: populație estgermanică, înrudită cu goții, localizată în primele secole ale erei creștine la gurile Vistulei. În anul 290/91 d.Hr., după ce i-au înfrânt pe burgunzi, **g.** conduși de regele Fastidas, au cerut teritorii lui Ostrogota, regele ostrogoților și vizigoților, însă au fost înfrânți în lupta de la Galtis, undeva, poate, pe cursul superior al Prutului. Alianța din anul 291 d.Hr. dintre gepizi și vandali, împotriva tervingilor (vizigoților), poate fi o dovadă a pătrunderii **g.** pe cursul superior al Tisei. După o perioadă mai puțin clară a istoriei lor, sunt menționați din nou în anul 418 d.Hr., când au fost înfrânți de ostrogoții conduși de Thorismund și înglobați în confederația hunică. Au participat la expediția hunilor din anul 441 din Peninsula Balcanică, regele lor Ardaric fiind unul dintre personajele importante de la curtea lui Attila. Ardaric a luptat cu contigente de **g.** alături de huni în lupta de pe Câmpiile Catalaunice (451).

Granulația: tehnică decorativă, înrudită cu filigranul, care presupune împodobirea suportului de metal cu granule, printr-un proces tehnologic similar. Granulele se obțineau prin încălzirea până la topire a bucățelelor mici de sârmă de aur sau argint, puse pe o bucată de cărbune de lemn sau așezate pe straturi de praf de cărbune de lemn, despărțite prin plăci, totul fiind așezat într-un vas potrivit, încălzit până punctul de topire a aurului respectiv argintului.

Gravarea: tehnica decorativă, prin care se realizau, cu ajutorul daltei sau a altor instrumente ascuțite, prin înlăturarea anumitor porțiuni de la suprafața metalului, șanțuri sau crestături, structurate în motive geometrice sau vegetale, uneori sub forma unui relief mai profund, cu un efect mai plastic. De multe ori pe obiecte care fuseseră în prealabil turnate sau prelucrate prin ciocănire, detaliile ornamentale erau completate prin gravare.

Hunii: uniune de triburi nomade de origine răsăriteană, mongolo-tiurcică, ipotetic identificați cu populația hiung-nu din izvoarele chineze din secolele III–II î.Hr. În secolul II d.Hr. grupuri de huni din stepele Asiei Centrale au trecut la vest de Ural. Alte grupuri de huni, după ce i-au înfrânt pe alani la lacul Aral, au ajuns pe la mijlocul secolului al IV-lea la vest de Ural, unde au distrus regatul ostrogoților, declanșând ceea ce s-a numit marea migrație a popoarelor.

Imperiul Roman de Apus: partea vestică a Imperiului Roman cu capitala la Roma, rezultată din împărțirea Imperiului în anul 395; cuprindea teritorii din Iugoslavia, Ungaria, Austria, Germania de Sud, Franța, Anglia, Spania, Maroc, Algeria,Tunisia, Libia. Depunerea împăratului Romulus Augustulus și proclamarea skirului Odoakru rege al Italiei (476) a pus capăt Imperiului Roman de Apus.

Imperiul Roman de Răsărit: partea estică a Imperiului Roman cu capitala la Constantinopol, rezultată din împărțirea Imperiului în anul 395; cuprindea teritorii din Iugoslavia, Bulgaria, România (Dobrogea), Grecia, Turcia, Siria, Israel, Egipt, Libia. După dezmembrarea Imperiului Roman de

Apus, cel de Răsărit va continua, în cadrul Imperiului bizantin, tradiția imperială până în anul 1453, când a fost cucerit de otomani.

Incrustația: împodobirea suprafeței metalului prin aplicarea unui metal de altă culoare, prin intercalarea în diverse variante a materialului decorativ în adâncituri de pe suprafața metalului.

Menade: partenere de joc și însoțitoare mitice ale zeului Dionysos, în al cărui cortegiu cutreierau, într-o atmosferă orgiastică, păduri, dealuri și lunci.

Niello: amestec de sulfură de aramă și de argint, care se prin încălzire în decorul gravat al bijuteriei.

Oenochoe (gr. „măsură de vin") vas de turnat vin, cu o singură toartă, cu corp oval, gât scurt și îngust

Onix: piatră semiprețioasă, variantă neagră a agatului fin, cu striații albe roșii sau cenușii.

Ostrogoții: ramură goților care apare pentru prima dată în izvoare după lupta de la Naissus și anume în jurul anului 291, cu prilejul conflictului cu gepizii regelui Fastidas. Până la venirea hunilor, istoria lor este greu descifrat. Au fost localizați între Nistru și Don, unde le-a fost atribuită varianta răsăriteană a culturii Sântana de Mureș-Cerneahov. După înfrângerea regelui Ermanarich de către huni, o parte dintre **o.,** alături de alani și huni nemulțumiți, conduși de Alatheus și Saphrax, au trecut în Imperiu. Ceilalți **o.** au căzut sub suzeranitate hunică, participând alături de huni la campaniile împotriva Imperiului și având dreptul să-și păstreze regi.

Pateră (lat. *patera* sau *patena*): vas ritual din metal, de forma unei farfurii cu marginea arcuită spe interior, uneori cu proeminență centrală.

Presare: vezi ciocănire

Poansonare: tehnica decorativă prin care cu ajutorul poansoanelor cu vârf ascuțit, se realizau ornamente punctiforme.

Protome: motiv decorativ constând din reprezentarea în relief sau bidemnsională părții anterioare a unui corp omenesc sau de animal.

Situla: (lat. *situla*= găleată), vas (mai ales de metal) de formă tronconică, gura largă, fund în gust.

Stanțarea: tehnică decorativă prin care, cu ajutorul unui instrument mai dur (stanța) se decupează conturul sau se imprimă motive prin batere.

Toreutică: desemnând la început operațiunea de cizelare, sensul noțiunii se extinde cuprinzând procesul de realizare a podoabelor, a accesoriilor ornamentale, ale pieselor de armament, de harnașament sau de mobilier, al statuilor și mai ales al veselei de lux realizată din metale prețioase. După un punct culminant în epocă elenistică, **t.** a cunoscut un nou moment de vârf în secolele IV–V.

Turnarea: tehnică de realizare a obiectelor de metal prin mai multe procedee: în tipar monovalv, pentru realizarea pieselor pline cu o față plană și una profilată; în tipar bivalv, pentru obținerea pieselor pline puternic profilate sau prin procedeul cerii pierdute, pentru realizarea unor forme volumetrice complexe, goale în interior. Produsul obținut, fie ajurat, fie masiv, uneori cu decor turnat în relief, este apoi finisat și retușat prin **cizelare, gravare**.

Vizigoții: ramură goților care apare pentru prima dată în izvoare după lupta de la Naissus și anume în jurul anului 291, cu prilejul conflictului cu gepizii regelui Fastidas. Spre sfârșitul secolului al III-lea s-au așezat între Nistru—Carpați și Dunăre, unde au rămas până în ultimul sfert al secolului al IV-lea, când au trecut în Imperiu, stabilindu-se în cele din urmă în S Franței și în Spania.

THE GOLD OF THE MIGRATION PERIOD

The Danube crossing by Athanaric and his retinue in the winter of A.D. 380/381 marked a century of the Visigothic presence in the lower Danube basin. The abandonment of the northern Danube territories was primarily determined by the arrival in the north-Pontic steppes of the union of Hunnic tribes of Oriental and Mongol-Turkish origin.

This was the beginning of the great westward migration of the Goths. The Visigoths ended this move by setting up a kingdom in South France and Spain (418), with its capital at Toulouse, while the Ostrogoths came to a halt by defeating, the Skyr Odoaker and proclaiming the Ostrogothic kingdom of Italy (493).

The great ethnic shift at the end of the fourth century resulted in the disappearance of the colonies from the north Danube and in the interruption of burial in the necropolises. This was common to the whole Gothic area, from the Dnieper to the Olt, its echoes being heard in Transylvania as well.

In spite of the lack of written evidence it might be assumed that the Huns continued to control the lower Danubian area even after A.D. 420 when the ethnic conglomeration led by them had moved into the middle Danube.

The defeat of the Huns by the Western Roman Empire in the Catalaunic Fields, near Troyes (France) (451), only presaged the failure of the ethnic confederation ruled by them. Attila's death (453) and later the Nedao battle (454/5) led to the annihilation of the Hunnic power in the middle and lower Danube.

The settlement of this area by the ethnic conglomeration led by the Huns fundamentally changed its social, economic and political life. Major changes did occur in the funeral rites and rituals as well. In the area extending north of the Black Sea to Slovakia, single or group graves with rich, pompous goods had replaced the large grouped necropolises. The archaeological mosaic of the epoch is dominated by the exceptional achievements of late Roman metalwork, namely gold diadems, necklaces and buckles, lavishly ornamented weapons, gold and silver vessels, mirrors with central chain loops and especially the famous cylindrical coppers with handles having protuberances shaped like mushrooms, as those from Desa (Oltenia) and Ioneşti (Muntenia). They can be found in the large area from the west of China to France, thus showing the dimensions of one of the most significant phenomena of world history.

This gorgeous display revealed not only the manners and the course of action in everyday life but also the people's attitudes towards life after death. It was unknown in the previous century. As a matter of fact, the conquest of immense territories and the contact with the high late ancient civilization gave birth to a new awareness of power and made possible the appearance of an almost organic crave for a magnificent manner of expressing the characters of the superstructure of the barbarian society. This tendency appears in the treasures and funerary complexes of the migration era. At the same time the violent or peaceful contacts with the upper structures of the empire led to the *imitatio imperii*, that is the imitation of the customs and the adoption of the elements of the customary law from the imperial court of Constantinople, which was for long a giving-and-recognizing-power institution.

The splendid jewels of the time were made predominantly of gold. The latter was obtained mainly by melting the available large amounts of gold coins and vessels, while the mining of the local gold fields was limited.

The jewels of the epoch were decorated in polychrome style, as the item of massive gold (or gilt silver or bronze) was adorned with cabochons or decorative gems. The polychrome style spread over the barbarian world from centres situated in the east Mediterranean area, particularly in Syria and the east-Pontic basin, in South Georgia, as proved by the sumptuous burial goods of the Iberian provincial governors of Mcheta, and in the north-Pontic cities. This kind of ornamental style certainly owed its spread on Central and Eastern Europe to the Hunnic migration, as well as to the various connections between the peoples of the barbarian world and the Roman Empire. The diplomatic relationships between the barbarian populations and the empire, strengthened by matrimonial alliances, as well as the complex inter-barbarian connections, also consolidated, after the fashion of the time, through matrimonial associations, had developed a solid network of gift circulation towards the north-southern and east-western lands.

The skill of the anonymous goldsmiths (*aurificis*) of the time, whose artifacts have been admired throughout history, is remarkably revealed by the jewels and ornamental clothing pieces found in the Romanian territories. Some were made in a quite innovative manner.

A very impressive gold diadem (fig. 1) was found at Buhăieni, Iași county, Moldavia, whose archaeological landscape is dominated by the showy graves of the nomadic superstructure of Hunnic descent. The diadem reflects a fashion specific to the north-Pontic area, which had penetrated the middle and lower Danubian regions, alongside with the Hunnic advancement into Europe.

Impressively enough the wearing of diadems by the noble women of the Hunnic society in Muntenia is illustrated both by the gold sample from the Gherăseni burial, ground, Buzău county and by the small fragment of bronze plate overlaid with gold foil and ornated with a triangular cabochon from the Dulceanca burial, ground, Teleorman county (fig. 1).

Also in Muntenia, in the vicinity of Pietroasa, three shoe buckles were unearthed, accidentally at Poșta Câlnău, Buzău county. Their round plates were decorated in the cloisonné variant of the polychrome style (fig. 3).

In the grave discovered at Chiojd, also in the north-west of Muntenia, in the vicinity of Pietroasa, Buzău county, an Ostrogothic princess who died approximately in the mid fifth century was probably buried. A silver bow and two small triangular plates decorated in the polychrome style characteristic of the first half of the fifth century fibula (fig. 3) were found here.

One of the most impressive treasures of the migration era was uncovered in 1837 at Urgoaia valley near Pietroasa village, Buzău county. Because of the aggressiveness of explorers and treasure plunderers, only eleven items have been preserved of the initial twenty-two pieces. All of them were worked in gold and some were decorated in the polychrome style: garment items (four fibulae, two simple collars, one with a runic inscription and the other one with a hinge) and five vessels (a tray, a cup-oenochoe, two small polygonal baskets and a patera) (fig. 4–16). Taking into consideration the form and ornamental style of the jewelry and vessels and the similarities with monuments from the empire or barbarian world, the treasure could be dated to the first half of the fifth century and be assigned to the Ostrogoths, a branch of the Goths under Hunnic suzerainty.

Covered up with earth after the disappearance of the political constellation shaped by the warriors of the steppe, through certain stylistic details of its splendid jewelry the Pietroasa treasure heralds a new era. This was the time when the royal house of the Gepids came to power in the Carpathian basin.

THE KINGS OF GEPIDAE

The archaeological finds from the first half of the fifth century on the intra-Carpathian territory of Romania reveal new features of the peoples' life. It would be almost impossible to detect on this new picture the archaeological manifestation so characteristic of the world of the steppe, splendidly illustrated by the content of the princely treasures and graves and by the other finds of Oriental origin from Moldavia and Muntenia.

The golden buckle and the ring decorated in polychrome style from Braşov or the Târnave basin, the fibulae and the earrings from Velč (fig. 17), along with the golden collar with loop and the fastening hook from Buneşti were unearthed from graves of high officials.

After the Nedao battle the Ostrogoths settled in Pannonia and the victorious Gepids took control of the whole territory of Dacia, in accordance with the alliance treaty concluded with the Eastern Empire which ensured a yearly subsidy to the newcomers (Jordanes, Getica, 264). The archaeological data prove the historical tradition only in regard to the former province *Dacia superior* (Transylvania). After the departure of the Ostrogoths led by Theodoric (471-526) to the Balkan Peninsula (470) and afterwards to Italy (481), the Gepids remained the sole military and political force at the middle Danubian border of the Eastern Empire. The new political situation lasted until 567, when the Gepidic kingdom was destroyed as an outcome of the Avars' move towards the eastern regions of Europe and their alliance with the Longobardi.

The new political configuration established after the Nedao battle (454) led to the domination of the Gepidic kingdom in the intracarpathian territories. This fact is suggested by the spectacular increase in archaeological finds from the second half of the fifth century in Transylvania.

Important changes occurred in the peoples' taste and in the decorative techniques. New types of jewelry of certain Byzantine origin replaced the adornments of Oriental origin. The polychrome style adopted a new decorative structure. The technique *en cabochon* of setting with precious stones almost ceased to be used, the same as the filigree and granulation work. The necklaces, arm or belt trimmings and harness pieces were adorned with various kinds of almandines in thin settings to enhance ornamental effects, fine gold plates were fixed under them.

Seen in this perspective the archaeological complexes discovered at Someşul Mic valley, near to the ancient city of Napoca, and also at **Apahida** and **Cluj-Someşeni,** are very impressive.

The **gold fibula** (fig. 19) with onion-shaped buttons from the Apahida I princely grave shows close formal and structural connections with similar fibulae from the grave of the Frankish king Childeric at Tournai (Belgium), or from contemporaneous graves of Ostrogothic Italy or North Africa. Inscriptions on the rings found in the grave at Apahida permitted to identify the Gepidic king Omharus who is not mentioned in the written records of the time. Omharus was a federate of the Eastern Empire like the Frankish king Childeric.

The **buckles** from the Apahida I princely grave, particularly the big buckle with a kidney-shaped plate (fig. 20) and similar buckles from the Apahida II (fig. 21) and Apahida III graves (108), are formally and ornamentally related to the buckle from the grave of the Frankish king Childeric, representing exceptional achievements of the goldsmiths of the migration era. The accurate execution and similarities with the court clothing worn at Constantinople may suggest that the pieces were made in the imperial shops.

Two superb silver **cups** (fig. 22), produced in the late Roman goldsmith's shops are found among the gifts offered by the imperial court to the Gepidic royal house on concluding the treaty with the empire.

The wearing of massive gold bracelets (fig. 23) was limited to the male representatives of the high echelon, that is *principes* and *reges* whose names might be found in the written sources. Together with similar bracelets from the graves with luxurious goods, the bracelet from Apahida proves Omharus' high status within the barbarian society, representing the power symbol of the Gepidic royal house.

The same sumptuousness characterizes the funerary inventory of the Apahida II grave (fig. 21, 25–35). Unfortunately, it was only partially recovered and preserved.

The ornamental plate of the **big bag** (fig. 25) shows the influence of late Roman culture on the barbarian world. The bag was fastened to the belt with a splendid big buckle with the kidney-shaped cloisonné plate (fig. 21).

A **small bag** hangs from the belt with a small gold plate shaped like a string (fig. 26); only two plates like horses' heads have been preserved (fig. 26). It is the result of Merovingian influences. Probably one of these bags held the three buttons and the twelve small cylindrical buttons (fig. 26), adorned in the cloisonné variant of the polychrome style, otherwise specific to the other rich barbarian male graves of the third-sixth centuries as well.

The magnificence of the clothes of the dead from the Apahida II princely grave is also suggested by the **shoe trimmings** represented by the two gold shoe tongues and the two gold buckles with hexagonal plates (fig. 27).

In contrast to the Gothic funeral rite, which forbade the presence of weapons in the grave, the Gepidic prince from Apahida II grave was buried with his gala weapons. On his right there lay a **sword** together with several preserved gold circular **buttons** decorated with almandines and pearled rings (fig. 28) whose decorative field is confined by embellished eagles and a sharply bent **sheath fastener** (fig. 28) adorned with plane almandines in the shape of a string, lobe or of the letter "omega". The sword hung from a **balteus** fastened with a **gold buckle** (fig. 28).

The parade harness was stored in a wooden box at the feet of the deceased. The sumptuousness of the ensemble consisting of three bits (fig. 28), plates of the harness straps or the wooden saddle (fig. 30–34), once again emphasizes the owner's leading status in the social hierarchy of the Gepidic kingdom in the last decades of the fifth century. The costly harness from Apahida is a unique piece, pointing to the supreme position of the dead within the Gepidic society. The presence of the horse or only of the harness is specific to barbarian funerary rites, which perhaps were not influenced by the rituals of the warriors of the steppe.

A yellowish-greenish glass (fig. 35) is ornamented with oval facets, between which bulls' heads are set. Being manufactured approximately at the beginning of the fifth century, the precious vessel was carefully preserved until the second half of the same century, when it was repaired or maybe embellished with a gold strap. It might be assumed that this way of glass decoration (repair) was taken over from North Europe, specifically from the southern part of Norway.

In addition to refinement and high technique, the stylistic unity of the ornamentation applied to the burial goods of the Apahida II grave allows us to identify them as products of late ancient goldsmith's art. The collection is an imperial gift offered to the Gepidic royal house.

Unlike two princely graves of Apahida, the splendid pieces of jewelry and clothing of the treasure from Cluj-Someșeni illustrate the life of female representatives of the Gepid high social hierarchy in the second half of the fifth century (fig. 36–39).

The neck of the Someșeni princess was adorned with a chain of twisted gold wire from which gold pendants and pearls of a wide variety were hung after the style of the Byzantine court.

The main find of the Cluj-Someșeni treasure is a gorgeous **circular pectoral**. The features of its ornamental system and its morphological details make it an outstanding achievement of ancient goldsmiths (fig. 37).

Among the jewelry worn on the arms there are two collars preserved only in fragments and the splendid **gold rings** (fig. 38), the rhomboidal plate soldered on the chain loop was decorated with a case formation dominated by a round case.

The girdle of the Gepidic princess from Someșeni is fastened with an impressive gold **buckle.** Its rectangular plate (fig. 39) is also ornamented in the polychrome style on the observe.

The ornamental style of the Someșeni jewels is simpler than that of Apahida; there are no cases shaped like letters "S" or "omega" in the settings, hexagonal cases were not used, as there are no round or grooved almandines.

The finds are assembled in a more rudimentary, less refined manner. These details indicate different goldsmith centres. It might be assumed that the Apahida collection was executed in the imperial shops and the Someșeni jewels, but for the circular pectoral, were provided from *barbaricum*.

The end of the fifth century is also the end of the era of gold and almandines at the middle and lower Danube and the beginning of silver domination. Silver and bronze played an important role up to the last decades of the sixth century. The barbarian princes, so present in the sumptuous complexes of the fifth century, avoid archaeological identification. In the last decades of the sixth century, the Avar conquest of the Carpathian basin left archaeological traces.

Tehnoredactor: Mihaela Mihalache

Apariție: 2000
Coli de tipar: 9,5

Tipar: Honterus Sibiu

În colecția ARCHAEOLOGIA VIVA vor apărea:

— Cucuteni

— Ansamblul comemorativ roman de la Adamclisi

— Tezaure princiare de argint aurit ale geților

In der Reihe ARCHAEOLOGIA VIVA werden erscheinen:

— Cucuteni - Kultur

— Ensembles des römischen Ehrendenkmals von Adamclisi

— Fürstliche silbervergoldete Schatzfunde der Geten